

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Lucia Grešková
Dagmar Belušková

Duchovná scéna

2014

Publikácia bola vydaná a financovaná z prostriedkov ESF
v rámci národného projektu Profesijný a kariérový rast
pedagogických zamestnancov.
ITMS kód projektu 26120130002
ITMS kód projektu 26140230002

Duchovná scéna

Lucia GREŠKOVÁ
Dagmar BELUŠKOVÁ

Bratislava 2014

Názov:	Duchovná scéna
Autori:	Mgr. Lucia Grešková, PhD. Mgr. Dagmar Belušková
Recenzenti:	Mgr. Lucia Benešová Mgr. Jarmila Šturdíková
Vydavateľ:	Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave
Odborná redaktorka:	Mgr. Sylvia Laczová
Grafická úprava:	Ing. Monika Chovancová
Vydanie:	1.
Rok vydania:	2014
Počet strán:	60
ISBN	978-80-8052-878-2

OBSAH

Úvod	5
1/ Problematika náboženského pluralizmu a náboženskej slobody	7
Aktivita 1 Akceptujme vyznanie každého človeka	20
2/ Religiozita na Slovensku a jej premeny	22
Aktivita 2 Náboženstvo obhajoba/kritika	37
3/ Náboženstvo a násilie	38
Aktivita 2 Náboženský extrémizmus vs. ľudské práva	52
 Záver	 54
Zoznam bibliografických odkazov	55

Úvod

Učebný zdroj vytvorený k akreditovanému vzdelávaciemu programu *Duchovná scéna* bude využiteľný predovšetkým na výučbu prierezových tém multikulturálnej výchovy, výchovy k mysleniu v európskych globálnych súvislostiach. Zaoberá sa aktuálnymi spoločenskými otázkami, ktoré sú do slovenského školstva zavádzané prostredníctvom týchto prierezových tém. Práca s uvedenými prierezovými témami vedie k rozvoju komunikatívnych, sociálnych a občianskych zručností a pomáha tak naplňať ciele základného a stredoškolského vzdelávania.

Študijný materiál má prispieť pri výchove k hodnotám demokracie, tolerancie, ľudských práv a slobôd. Pevne veríme, že ponúknuté učebné texty budú pre učiteľov inšpiráciou, námetom na zamyslenie alebo výzvou k diskusii, ktorá je nielen dôležitým nástrojom vzájomného obohacovania, ale aj významnou súčasťou demokracie.

Náboženstvo je jedným z najvýznamnejších aspektov globálnej kultúry. V postmodernej dobe sa náboženstvo stáva významným faktorom, ktorý má vplyv na politický vývoj krajiny a na politickú kultúru.

Obsahom učebného zdroja je analýza vzťahu štátu a cirkví, prepojenia náboženských a politických systémov a ich vplyvu na vznik náboženských extrémistických hnutí v rôznych častiach sveta.

Prvá časť sa venuje problematike náboženskej slobody a náboženského pluralizmu, druhá sa zaoberá novou formou religiozity v postmodernej spoločnosti

– významom náboženstva pre politickú kultúru, tretia časť zase problematike náboženského extrémizmu a terorizmu ako jednému z fenoménov novej religiozity– *Čo vedie človeka k spáchaniu násilia v mene náboženstva?*

Ide o problematiku, ktorá nesúvisí len s náboženským extrémizmom, ale má širšie pozadie; od druhej polovice osemdesiatych rokov minulého storočia až do dnešnej doby súvisí s religióznym obrozením, procesom, ktorý prechádza najvýznamnejšími monoteistickými náboženstvami vo svete a je reakciou na tlak modernej doby, ktorá vedie k zneisteniu, pocitu vykorenenia a spochybenie mravných noriem. V tejto súvislosti sú informácie dôležitým nástrojom o často subtílnych a ťažko prehľadných metódach a cieľoch takýchto skupín a dôsledkov ich závislosti.

1/ Problematika náboženského pluralizmu a náboženskej slobody

Súčasný stav náboženského pluralizmu a náboženskej slobody v Slovenskej republike sú v svetovom kontexte porovnateľné najmä so stavom v Českej republike. Táto situácia je prirodzeným dôsledkom spoločného historického vývoja a spoločných skúseností oboch krajín, ktorých podobu ovplyvňoval proces národnej emancipácie a získanie nezávislosti (v r. 1918), skúsenosť s vládou komunistickej strany (1948 – 1989), skúsenosť s obnovovaním demokratických tradícií (1989 – 1992) a proces oddelenia a získania samostatnosti (1993).

Pod pojmom *pluralizmus* rozumieme mierovú koexistenciu rôznych náboženských inštitúcií v rámci jednej spoločnosti. Na vyjadrenie kvality pluralizmu sa používajú pojmy *šírka pluralizmu* – vyjadruje počet náboženských inštitúcií a *hĺbka pluralizmu* – vyjadruje, do akej miery sú tieto inštitúcie rovnoprávne. Za prejav náboženského pluralizmu nepovažujeme existenciu židovskej komunity na území Českej a Slovenskej republiky v dobe od historických začiatkov (10. storočie) až do roku 1867. Židia a kresťania totiž v tejto oblasti tvorili dve oddelené spoločnosti s vlastnou kultúrou a legislatívou. Židia získali svoj podiel v pluralitnej spoločnosti až v r. 1867, keď ich nová ústava Rakúsko-Uhorska zrovnoprávnila s ostatnými obyvateľmi.

Až od tohto obdobia môžeme hovoriť o jednej spoločnosti. V dvadsiatych rokoch 17. storočia získala katolícka cirkev na našom území dominantné postavenie a až do roku 1781 nepripúšťala legálnu existenciu iného náboženstva v spoločnosti. Až v roku 1781 bolo povolené pravoslávie a protestantizmus

augsburského a helvétskeho vyznania. Hoci obdobie osvietenstva oslabilo moc katolíckej cirkvi, postavenie ďalších troch cirkví bolo nerovnoprávne.

Ďalším prelomom vo vývoji náboženského pluralizmu bol rok 1861, keď boli všetky dovtedy uznané náboženské spoločnosti vyhlásené za rovnoprávne. Zároveň bola povolená činnosť zahraničných misionárov, vďaka ktorej vznikalo mnoho menších protestantských cirkví – spolkov. V priebehu ďalších rokov získali štátne uznanie židovské náboženské obce, gréckokatolícka cirkev, starokatolícka a ďalšie kresťanské náboženské spoločnosti.

Od roku 1870 bolo možné opustiť náboženstvo a zostať bez vyznania. I keď bol v r. 1812 v Rakúsko-Uhorsku za náboženstvo uznaný aj islam, na území neskoršieho Československa nevznikla žiadna moslimská náboženská obec.

Vznik Československa v roku 1918 znamenal ďalšie rozšírenie a prehĺbenie náboženského pluralizmu. Katolícka cirkev, ktorá bola považovaná za priveľmi spojenú s rakúsko-uhorským štátom, definitívne stratila svoje privilegiované spoločenské postavenie. Protikatolícke nálady najmä v českej časti Československa posilnili sekulárnu sféru. Počas 2. svetovej vojny bola katolícka cirkev spolu s ďalšími cirkvami oslabená prenasledovaním duchovenstva. Masové vraždenie židov a ich následná emigrácia znamenala pokles židovského obyvateľstva na menej ako desatinu predvojnového stavu.

Jediným, ale problematickým činom v prospech pluralizmu bola registrácia českej moslimskej obce okupačnými úradmi. Po vojne oslabovanie cirkví pokračovalo konfiškáciou ich majetku a vysídľovaním nemeckého a maďarského obyvateľstva. Štátne uznanie islamu bolo opätovne odobraté povojnovými dekrétmi. Prenasledovanie náboženských spoločností vyvrcholilo po komunistickom prevrate. Štát v snahe paralyzovať vplyv cirkví pristúpil k radikálnej zmene ich právneho postavenia. Zákomom z roku 1949 prevzal komunistický štát plnú kontrolu nad náboženskými spoločnosťami a dovolil na začiatku pôsobenie 18 náboženských spoločností, ale aj členovia (najmä duchovní a rehoľníci) uznaných náboženských spoločností boli perzekvovaní. Náboženská činnosť na spolkovom základe nebola dovolená a trestné boli aj akékoľvek náboženské akty mimo rámec registrovaných spoločností. Niektoré neuznané náboženské spoločenstvá komunistické úrady prenasledovali

ako nebezpečné sekty (svedkov Jehovových, moonistov), ktoré vykonávajú nepriateľskú činnosť, riadenú zo zahraničia. Dve z registrovaných cirkví (gréckokatolícka a cirkev adventistov) boli zrušené odobratím registrácie a až po niekoľkých rokoch opätovne registrované. Od roku 1951 pribudli k 18 registrovaným spoločnostiam len 3.

Po páde komunizmu v roku 1989 bola v Československu nastolená náboženská sloboda a nastal aj prirodzený kvalitatívny posun vo vzťahoch štátu a cirkvami, ktoré boli následne aj legislatívne upravené. Sloboda znamenala zrušenie kontroly náboženských spoločností zo strany štátu a priniesla možnosť vykonávať náboženskú činnosť bez akéhokoľvek obmedzenia.

V roku 1991 bola náboženská sloboda potvrdená konfesijným zákonom *o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností*, ktorý platí aj v súčasnosti. Tento zákon aj naďalej počítal s inštitútom registrácie náboženskej spoločnosti, ale po prvýkrát túto registráciu podmieňoval počtom občanov, ktorí sa k danej náboženskej spoločnosti hlásia. Registrovaným náboženským spoločnostiam zákon zachoval predchádzajúce práva a ešte ich rozšíril, zostal v platnosti v oboch nástupníckych štátoch bývalého federatívneho Československa po jeho rozpade v roku 1993 – na Slovensku i v Českej republike. V Českej republike bol nahradený zákonom z r. 2002, na Slovensku je platný dodnes (zákon č.308/1991 Zb. *o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností* v znení novely č. 394/2000 Z. z. a 201/2007 Z. z.).

Vďaka náboženskej slobode začali po roku 1989 v Československu pôsobiť desiatky náboženských skupín a náboženský pluralizmus dosiahol neobvyklú šírku. Popri kresťanských, židovských a islamských spoločnosti začali existovať aj hinduistické, budhistické, sikhské, džinistické, taoistické a iné náboženské skupiny.

Prístup k výhodám registrovaných spoločností bol ovplyvnený počtom občanov, ktorí sa hlásili k danej spoločnosti. Reakciou mnohých neregistrovaných náboženských menšín, ktoré zákonom stratili možnosť registrácie, bolo získanie právneho postavenia občianskeho združenia.

Zákon o združovaní občanov z r. 1990 sa nevzťahuje na cirkvi a náboženské spoločnosti, napriek tomu vzniklo množstvo občianskych združení s výslovné náboženským poslaním.

Je zrejmé, že slobodné Československo sa obávalo rýchlej cesty k náboženskému pluralizmu. Zatiaľ čo šírku náboženského pluralizmu obmedziť nechcelo, ponechalo značné rozdiely v právnom postavení náboženských spoločností. Konalo teda v prospech existujúcich, tradičných náboženských spoločností. Na Slovensku majú základné ľudské práva a slobody rovnakým spôsobom zabezpečené členovia registrovaných aj neregistrovaných cirkví a náboženských spoločností. Cirkvi a náboženské spoločnosti môžu tak slobodne pôsobiť bez ohľadu na to, či sú alebo nie sú registrované.

Ľudské práva a usporiadanie vzťahov medzi štátom a náboženskými spoločnosťami

Základné ľudské práva vychádzajú z koncepcie prirodzených práv, ktoré sú spojené s emancipáciou človeka a s novým postavením jednotlivca v spoločnosti. Sloboda náboženského vyznania patrí medzi najstaršie, najvýznamnejšie a najviac porušované základné ľudské práva a slobody. Slobodne si zvoliť svoju vieru, morálne presvedčenie a určiť si životné hodnoty, to je právo, ktoré znamená pre mnohých ľudí právo najcennejšie. Nikto nesmie byť za žiadnych okolností nútený, aby vyznával určitú vieru či ideológiu, aby svoju vieru zmenil alebo sa svojej viery vzdal. Sloboda vyznania je úzko spojená so slobodou myslenia a slobodou svedomia. Podstata týchto troch slobôd vychádza zo samotnej podstaty ľudskej dôstojnosti, ľudskej prirodzenosti a je zakotvená do právneho systému. Týka sa to akéhokoľvek svetonázoru a filozofického presvedčenia.

Sloboda vyznania je nedeliteľnou súčasťou všetkých významných medzinárodných právnych dokumentov chrániacich základné ľudské práva a slobody. Podľa *Všeobecnej deklarácie ľudských práv* (prijatá Valným zhromaždením OSN v roku 1948) v čl. 18: „Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva; toto právo obsahuje aj voľnosť zmeniť náboženstvo alebo vieru, ako i slobodu prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru, sám alebo spoločne

s inými, či už verejne alebo súkromne, vyučovaním, vykonávaním náboženských úkonov, bohoslužbou a zachovávaním obradov.“

Deklarácia delí slobodu vyznania na 2 časti – *vnútornú*, ktorá zahŕňa samotné duševné presvedčenie a *vonkajšiu*, ktorá obsahuje vonkajšie prejavy tejto slobody, napríklad prevádzanie rituálnych obradov, či nosenie tradičného odevu. Vnútorná sloboda je tzv. **absolútnym právom**, teda právom, ktoré nemôže byť zo strany štátu obmedzované nijakým spôsobom, či už priamo, alebo nepriamo. Oproti tomu vonkajšie prejavy slobody vyznania môžu byť zo strany štátu obmedzované, ale iba na základe zákona a pri splnení prísnych podmienok.

Sloboda náboženského prejavu, resp. zakazovanie náboženských skupín vedie k narúšaniu dobrých vzťahov v spoločnosti, až k extrémizmu. Pre Európsku úniu (EÚ) predstavuje systém ľudských práv, solidarity a princípu právneho štátu základné piliere demokracie. Jedným z nich je Európsky strategický rámec pre ľudské práva a demokraciu, v rámci ktorého prijala Rada EÚ 24. júna 2013 *Usmernenia EÚ o presadzovaní a ochrane slobody náboženského vyznania*, ktoré sú zamerané na osem kľúčových oblastí: násilie, slobodu prejavu, podporu rozmanitosti a tolerancie, znevýhodňovanie, zmenu náboženského vierovyznania alebo prejavu, manifestáciu náboženskej viery alebo prejavu, podporu a ochranu obhajcov ľudských práv, podporu a zapojenie občianskej spoločnosti a mimovládnych organizácií.

Hlavným cieľom EÚ je zabezpečenie ochrany jedinca a nie náboženstva alebo viery ako konceptu. Väčšina európskych krajín chce zmenu v prístupe k náboženským menšinám a náboženstvu. Dokonca aj v tradične liberálnom Holandsku si 60 % Holanďanov uvedomuje a je presvedčených, že i multikulturalizmus musí mať stanovené určité limity. V tejto súvislosti sa stáva aktuálnym hľadanie nového modelu, ktorý by zabezpečil, že ekonomický a hospodársky vývoj EÚ bude plynulo podporovaný ideovým a kultúrnym rešpektovaním, pretože medzi týmito konštantami je priama závislosť.

V poslednom období výrazne vzrástla úloha a potreba náboženskej identifikácie jednotlivca. Európska únia má však zostať voči tomuto globálnemu trendu vzrastajúcej religiozity imúnna, pričom úlohy a funkcie cirkví a náboženských spoločností (vzdelávanie, sociálne služby) budú aj naďalej pod

gesciou štátu, prípadne sekulárneho občianskeho sektoru. Vo väčšine krajín Európy je vzťah štátu a cirkví výsledkom dlhého historického, politického a kultúrno-náboženského vývoja. Aj keď sa v súčasnosti upúšťa od systému preferovaných cirkví, stále zohrávajú rozhodujúcu úlohu pri celkovom usporiadaní vzťahov štátu a cirkví v jednotlivých krajinách Európy. *„Tu vidieť, že usporiadanie vzťahov štát – cirkvi v Európe vychádza z už spomínaného východiska, t. j. z existencie tradičných, početných a do spoločnosti kultúrne a sociálne včlenených cirkví, ktoré sú späté s kultúrou a životom štátu alebo jeho regiónov. Tieto cirkvi majú pevnú a stabilnú organizáciu, vierouku, disciplínu a náboženské obrady. To sa však nedá povedať o väčšine tzv. nových náboženských hnutí a islamských spoločenstiev. Pluralitná demokratická spoločnosť je tak postavená pred otázku, aký postoj má zachovať voči hnutiam a smerom, ktoré sa nedajú včleniť do existujúcich právnych a spoločenských systémov demokratických krajín, aj z toho dôvodu, že nevychádzajú z historických duchovných tradícií západnej demokracie.“* (Cipár, 2003)

V zásade môžeme rozlišovať dva základné modely a to model charakterizovaný inštitucionálnou jednotou medzi štátom a jednou alebo viacerými cirkevnými spoločenstvami alebo model charakterizovaný inštitucionálnou separáciou štátu od cirkví. (*Encyclopedia of Religious freedom*, ed. Catherine Cookson, 2003)

Systém inštitucionálnej jednoty zaviedol inštitút štátnej cirkvi, ale nezaručuje rovnosť medzi všetkými cirkvami. Štát z rôznych dôvodov uznal niektoré náboženstvo za štátne, pričom mu priznal podľa právneho poriadku isté privilégia a výsady na úkor ostatných náboženských skupín. V tomto systéme prichádza k tzv. identifikácii vo vzťahu štátu a cirkví. Tento historický model vychádza zo špecifického vývoja vzťahov štátu a cirkví v škandinávskych krajinách, ale nájsť ho môžeme aj v Grécku či Veľkej Británii. Avšak rozdiely medzi škandinávskymi krajinami a Gréckom sú výrazné.

Napríklad grécky systém inštitucionálnej jednoty pri udeľovaní štátnych povolení na vykonávanie kultu neberie do úvahy náboženskú slobodu minoritných náboženských spoločností. Fínsko, Švédsko a Veľká Británia garantujú cirkevnú autonómiu štátnych cirkví zákonom. V Dánsku, Fínsku a Grécku sú

cirkvi subjektmi verejného práva, pričom vo Švédsku a Veľkej Británii sú subjektmi súkromného práva. Všetky neštátne cirkvi však majú charakter subjektov súkromného práva. V škandinávskych krajinách je plne podporovaný náboženský pluralizmus a sloboda vyznania.

Systém inštitucionálnej odluky sa ďalej rozdeľuje na 4 základné podsystémy:

1. *Systém s dominantným postavením katolíckej cirkvi* – patria sem krajiny ako Lichtenštajnsko, Monako, Malta. Aj napriek dominantnému postaveniu katolíckej cirkvi je v krajinách zaručená autonómia všetkých ostatných náboženských spoločností;
2. *Systém zvláštneho postavenia a uznávania jednej cirkvi* – vychádza z pravoslávnej kultúry krajín, ktoré reprezentuje a kde sa pod tlakom moderného konceptu štruktúry ľudských práv kompromisne prijala idea náboženskej slobody, ale zároveň sa ponechalo exkluzívne a privilegované postavenie autonómnych pravoslávnych cirkví. Medzi krajiny, ktoré majú v ústave garantované zvláštne postavenie jednej alebo viacerých cirkví patrí Bulharsko, Macedónsko, Moldavsko, Rusko, Bielorusko či Rumunsko. V týchto krajinách sú historické väzby na tradičnú ortodoxnú cirkev také silné, že cirkev často úzko spolupracuje so štátnou mocou a tvorí dôležitý prvok pri formovaní národnej identity. Dominantné postavenie jednej cirkvi je štátmi dôsledne legislatívne aj materiálne podporované a aj napriek garancii náboženskej plurality a rovnakého postavenia je pôsobenie nových náboženských skupín relatívne ťažké.
3. *Systém multireligiózneho štátu* – je uznané jedno, viac alebo žiadne náboženstvo. Zároveň sú tieto štáty považované za príklady krajín, kde sa náboženská sloboda úplne garantuje. Vzťahy medzi štátom a cirkvami sú upravené vnútroštátnymi právnymi normami a dohodami a na medzinárodnej úrovni existujú viaceré zmluvy. Vo všeobecnosti je akceptovaný princíp vzájomného nezasahovania štátu a cirkví do svojich záležitostí, pričom štáty majú multireligiózny charakter zaručujúci neutralitu štátu pri riešení vnútorných kompetencií náboženských organizácií. Ústavná garancia slobody občanov bez vyznania má tiež dôležité miesto. V tomto systéme si zvolil štát spôsob koordinácie a spolupráce s cirkvami, a to

najmä v tých oblastiach, v ktorých vyvíjajú činnosť oba subjekty – štát aj cirkvi. Tento systém zahŕňa i štáty, v ktorých sa cirkvi rozdeľujú do viacerých kategórií prostredníctvom rôzneho systému štátnej registrácie. Táto registrácia by však nemala mať vplyv na právo občanov na združovanie v náboženskej skupine, ale mala by oprávňovať registrované cirkvi žiadať od štátu určité nadštandardné výhody a podporu pri činnostiach, ktoré sú verejnoprospešné a v súlade so záujmami štátu. Druhým zásadným momentom registrácie cirkví je nadobudnutie statusu právnickej osoby súkromného alebo verejného práva, ktorý má v kontinentálnom práve zásadný charakter pri každodennej činnosti náboženských inštitúcií. Registračné podmienky a práva z nich vyplývajúce sú veľmi odlišné a závisia od historických a spoločenských súvislostí v konkrétnej krajine. Sú upravené v národnej legislatíve a v súčasnosti neexistujú reálne snahy jednotne upraviť ich charakter. (*Členské krajiny Európskej únie nepreferujú úsilie o harmonizáciu týchto podmienok, čo bolo deklarované v Deklarácii č. 11 o postavení cirkví a náboženských spoločností a nenáboženských organizácií, tvoriacej prílohu Záverečného aktu Amsterdamskej zmluvy, ako aj návrhoch tzv. ústavnej zmluvy o EÚ.*)

4. **Systém pozitívnej štátnej sekularity** – akceptuje princíp odluky medzi štátom a cirkvami, vzájomnej neutrality, laicity štátu a zamedzenia statusu registrovanej cirkvi, ako aj princípu uznávania cirkví štátom. Postavenie cirkví a náboženských spoločností nie je inštitucionalizované. Krajiny legislatívne riešia postavenie cirkví vo všeobecnej rovine a často je ich postavenie totožné s ostatnými formami určenými na združovanie občanov. Medzi príklady krajín systému pozitívnej štátnej odluky patrí Francúzsko a Holandsko. Francúzsko deklaruje v ústave z r. 1958 svoj laický, nekonfesionálny charakter a nestotožnenie sa s akoukoľvek cirkvou či náboženskou spoločnosťou. Štát nepoužíva pojem *cirkev* alebo *náboženská spoločnosť*, ale iba pojem *kultové spolky*. Cirkevné budovy, hlavne kostoly prešli do vlastníctva štátu, ktorý ich udržiava a cirkvi majú bezplatné užívacie právo. Určitá spolupráca medzi francúzskym štátom a cirkvami však existuje na poli kultúry a školstva. Aj Turecko predstavuje osobitú formu sekulárneho štátu, ktorý však vo svojom princípe

nezodpovedá klasickej forme pozitívnej sekularity, pretože fakticky vnučuje obyvateľstvu sunnitskú verziu islamu a v skutočnosti riadi vnútorné náboženské záležitosti sunnitských islamských organizácií a dostatočne nerešpektuje samostatnosť náboženských menšín.

Slovensko má právno-konfesný systém, ktorý vychádza z rôznych právnych predpisov a patrí medzi krajiny s kooperačným (konvenčným) systémom vzťahov štátu a cirkví.

Náboženská sloboda je garantovaná *Ústavou Slovenskej republiky* (ústavným zákonom č. 460/1992 Zb.), ktorou sa zároveň uvádza *Listina základných práv a slobôd* a zákonom č. 308/1991 Zb. *o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností* v znení neskorších predpisov. Oblasť slobody myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery upravuje v Slovenskej republike na medzinárodnej úrovni článok 18 *Medzinárodného paktu o občianskych a politických slobodách*, ako aj článok 9 *Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd* a na vnútroštátnej úrovni ju garantuje článok 24 Ústavy SR. Štát poskytuje len registrovaným cirkvám a náboženským spoločnostiam významnú ekonomickú podporu pri výkone ich náboženskej a všeobecno-prospešnej činnosti, garantuje ich právne postavenie a možnosti ich pôsobenia vo verejnom živote. Preto väčšina z neregistrovaných náboženských hnutí a spoločenstiev obchádza zákon a necháva sa registrovať na ministerstve vnútra ako občianske združenie, aj keď sa tento zákon nevzťahuje na združovanie občanov v cirkvách a náboženských spoločnostiach. Zákonné vákuum a prax registrovania na základe zákona o združovaní občanov im umožňuje pôsobenie v nesúlade s platnou legislatívou. Tým, že vykonávajú náboženskú činnosť a činnosť vyhradenú cirkvám a náboženským spoločnostiam, dostávajú sa do rozporu so zákonom č. 83/1990 Zb. Početný census 20 000 plnoletých občanov s trvalým pobytom je v porovnaní s legislatívou krajín EÚ vysoký. V niektorých krajinách stačí, ak sa k organizácii hlásia traja obyvatelia, inde aj niekoľko desiatok občanov, aby sa mohla registrovať.

V právnom poriadku SR nie sú zavedené zvláštne opatrenia týkajúce sa neregistrovaných náboženských spoločenstiev a hnutí. Väčšina neregistrovaných

cirkví a náboženských spoločenstiev v Slovenskej republike nie je schopná splniť podmienky registrácie, pretože nemôže preukázať skutočnosť, že sa k nim hlási 20 000 plnoletých osôb, ktoré majú trvalé bydlisko na jej území. Druhou novelou zákona č. 308/1991 Zb, bol zákon č. 201/2007 Z. z., kde sa v paragrafoch 11 a 12 stanovuje, že na registráciu novej cirkvi sú potrebné čestné vyhlásenia najmenej 20 000 plnoletých občanov Slovenskej republiky s trvalým pobytom na území Slovenska o tom, že sa hlásia k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, podporujú návrh na jej registráciu, sú jej členmi, poznajú základné články viery a jej učenie a sú si vedomí práv a povinností, ktoré im vyplývajú z členstva v cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, s uvedením ich mien, priezvisk, trvalého pobytu a rodných čísel.

Pri skúmaní a prístupe štátu k neregistrovaným cirkvám a náboženským spoločnostiam môžeme za vzorového zástupcu menšinového neregistrovaného náboženského spoločenstva považovať islam a komunitu moslimov. Konfesionálna legislatíva bola dlhé roky aj vďaka spoločnému štátnemu zväzku rovnaká pre Čechy a Slovensko, čo však ostro kontrastuje s vývojom religiozity v týchto dvoch krajinách. V septembri 2004 splnilo *Ústredie moslimských obcí* všetky zákonom stanovené podmienky a získalo v Čechách právnu subjektivitu. Povolenie činnosti vyjadrila aj protektorátna vláda v r. 1941, avšak definitívne zrušenie prišlo po roku 1945. Počas obdobia komunizmu sa moslimovia stretávali len súkromne a ich neskorší pokus o registráciu v roku 1968 nebol úspešný. V Čechách sú oficiálne dve náboženské centrá islamu v Brne a Prahe, kde boli zriadené aj mešity v r. 1998, resp. 1999.

Situácia na Slovensku je odlišná. Predstavitelia islamských organizácií na Slovensku tvrdia, že ich počet je aspoň 5000, pričom konvertitov z radov rodených Slovákov je asi 150. Väčšinu moslimov tvoria zahraniční študenti vysokých škôl (mnohí z nich združení vo Zväze moslimských študentov na Slovensku), ale aj obchodníci, podnikatelia a často lekári, ktorí po štúdiu našli na Slovensku nový domov a založili si tu svoje rodiny. Ide o komunitu často vysokoškolsky vzdelaných ľudí s relatívne silným ekonomickým zázemím.

V minulosti už viac krát chceli moslimovia na Slovensku postaviť kultúrne centrum, ktoré by slúžilo aj širokej slovenskej verejnosti, ale narážali na zamietavé stanoviská miestnej samosprávy, ktorá bola v niektorých prípadoch

zvýraznená i zamietavým stanoviskom občanov. Na Slovensku neexistuje žiaden zákon, ktorý by obmedzoval alebo zakazoval moslimom stavbu kultúrneho strediska alebo mešity. Pozoruhodným faktom je, že Bratislava je jediné hlavné mesto v Európe, kde nie je mešita. Mešita predstavuje určité centrum, v ktorom sa moslimovia schádzajú a kde sa obvykle odohráva ich duchovný a kultúrny život. V prípade krajín, kde moslimovia tvoria menšinu, je to aj dôkaz určitej kultúrnej rôznorodosti a ukazuje to mieru otvorenosti domáceho obyvateľstva a jeho dôvery v silu svojich hodnôt. (Aj keď v otázke mešity existujú rozpory v rámci moslimskej komunity, pretože časť moslimov vybudovala komplex, ktorý považujú oni sami za mešitu, ktorú práve ostatní moslimovia neuznali.)

Zákon o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností priamo nereguluje prisťahovaleckú politiku. Zákon priznáva náboženským spoločnostiam bez ohľadu na to, či sú registrované, právo na prejav náboženstva, ako je napríklad právo zúčastňovať sa na náboženských úkonoch a obradoch.

Cirkvi a náboženské spoločnosti majú právo spravovať svoje spoločnosti, zriaďovať svoje duchovné a rehoľné organizácie, určovať svoje obrady a pod. Štát však uznáva len tie cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré sú registrované. Registráciou *„získava náboženský subjekt značné množstvo výhod, ako je najmä možnosť žiadať štát o finančné príspevky a platové náležitosti svojich duchovných a cirkevných ústredí (biskupských úradov), na prevádzku cirkevných škôl, vyučovanie náboženstva na štátnych školách“*.

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky zabezpečuje v súlade s kompetenčným zákonom výkon štátnej správy na úseku cirkví a náboženských spoločností, nie je však nadriadeným orgánom uvedených subjektov, nezasahuje do ich vnútorných záležitostí, ani metodicky neusmerňuje ich činnosť. Nedisponuje teda nijakými kompetenciami, vďaka ktorým by mohol nariaďovať cirkvám alebo náboženským spoločnostiam vytvárať okružle stoly, špeciálne rady alebo stretnutia s medzináboženským dialógom. Ministerstvo kultúry spolupracuje s nimi na základe partnerstva a nezasahovania do ich vnútorných záležitostí. V rámci systematického a celoživotného vzdelávania predstaviteľov cirkví a náboženských spoločností cirkevný odbor pokračuje

v organizovaní vzdelávacích seminárov pre cirkvi a náboženské spoločnosti v oblasti prevencie a vyrovnávania sa s extrémizmom v kontexte ľudských práv, ktoré sa venujú aj problematike integrácie cudzincov na Slovensku. Podľa zákona č. 308/1991 Zb. *o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností* v znení neskorších predpisov majú veriaci registrovaných cirkví a náboženských spoločností právo „*nadväzovať a udržiavať náboženské styky aj medzinárodne*“ (§ 5 ods. 1 písm. d), pričom cirkvi a náboženské spoločnosti „*spravujú svoje záležitosti, najmä ustanovujú...svojich duchovných nezávisle od štátnych orgánov*“ (§ 5 ods. 2) a môžu „*vysielat svojich zástupcov do zahraničia a prijímať zástupcov cirkví a náboženských spoločností zo zahraničia*“ (§ 6 ods. 1 písm. l).

Štát udržiava dialóg s registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami prostredníctvom rôznych vzdelávacích aktivít, odborných podujatí, ale aj spoločných pracovných komisií.

Problémy s definíciou

Definícia cirkvi je upravená novelou zákona č. 394/2000 Z. z.: „*Cirkvou alebo náboženskou spoločnosťou sa podľa tohto zákona rozumie dobrovoľné združenie osôb rovnakej náboženskej viery v organizácii utvorenej podľa príslušnosti k náboženskej viere na základe vnútorných predpisov príslušnej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti.*“

Zmenená novela zákona zároveň uviedla, že všetky cirkvi a náboženské spoločnosti majú pred zákonom rovnaké postavenie. Naopak, v žiadnom zákone, predpise, vyhlásení nie je uvedený pojem *sekta*. Pojem sekta používajú slovenské médiá bez bližšej definície a dosť často stigmatizujú určité nové náboženstvá ako kulty a sekty. Slovenský trestný zákon nedefinuje pojem sekta a páchatelom trestného činu (s náboženským podtónom) môže byť iba fyzická, a nie právnická osoba, ako je to napríklad vo Francúzsku. Trestného činu sa teda nemôže dopustiť skupina, ale iba jej člen.

Za sekty bývajú označované väčšinou neregistrované náboženské spoločenstvá a cirkvi. V slovenskej spoločnosti sa slovo *sekta* bez ohľadu na jeho religiózny či etymologický charakter vníma negatívne a spája sa s negatívnymi

konotáciami. Jedinú definíciu sekty poskytuje *Výročná správa o stave vývoji extrémizmu na území SR v roku 2001*.

V zmysle článku 2 ods. 6) NMV č. 27/2001 „*sa sektami rozumejú deštruktívne náboženské skupiny založené na fanatickom vierovyznaní, príp. priamo na podvodoch ich zakladateľa, ktoré výrazným spôsobom narušujú mravný vývoj najmä mládeže alebo porušujú právny poriadok, prípadne svojou ideológiou a názormi ohrozujú životy, zdravie alebo majetok osôb a porušujú všeobecne záväzné právne predpisy*“. Z uvedeného vyplýva nutnosť určiť, do akej miery je, alebo môže byť, určitá sekta spoločensky nebezpečná.

Do úvahy treba zobrať aj ďalšie hľadiská hodnotenia siekt, najmä lekárske, náboženské a spravodajské; koľko má sekta členov (desiatky, stovky či tisíce), aké je jej rozmiestnenie (rozptýlená, komunita, geto), štruktúra (skupina, izolované skupiny, komunikujúce skupiny, hierarchická organizácia), organizácia (tuzemská, niekoľko štátov, celosvetová), napojenie na zahraničie (bez napojenia, občasný styk, spolupráca, riadenie), postoj ku štátu (uznáva, berie na vedomie, odmieta, aktívny odpor), majetok (žiadny, zámožnosť, bohatstvo), podnikanie (áno – nie), príjmy (dobrovoľné dary, členské príspevky, vymáhanie, vykorisťovanie členov) atď. Sektou nie je označená žiadna konkrétna skupina, definícia stanovuje hranice sektárskeho, nebezpečného správania sa niektorých náboženských skupín. V tomto prípade nemožno konštatovať porušenie niektorých základných práv a slobôd, diskrimináciu alebo znevýhodňovanie niektorých náboženských skupín.

V záujme ochrany práv jednotlivca a spoločností platia konkrétne pravidlá pre všetky registrované i neregistrované náboženské skupiny.

Námety pre učiteľa

Aktivita 1

Názov: AKCEPTUJME VYZNANIE KAŽDÉHO ČLOVEKA

Cieľ: viesť deti k tomu, aby pochopili podobnosti a odlišnosti iných vierovyznaní a náboženských tradícií a vážili si ich. Osvojenie si jednoduchých zručností, ako naučiť deti akceptovať vierovyznanie iných, ako prejavovať úctu a učiť sa vychádzať s ľuďmi rôznych vierovyznaní.

Vek: od 12 rokov

Pomôcky: text *Všeobecnej deklarácie ľudských práv (Deklarácia)*, vhodná je kreslená forma Deklarácie *Pas za ľudské práva* dostupné na internete, obrázky vystrihnuté z časopisov, týkajúce sa článku 18 Deklarácie, fixky, tabuľa alebo čistý papier

Postup

1. Učiteľ prinesie vystrihnuté obrázky z časopisov alebo novín, ktoré vyjadrujú rešpektovanie alebo porušovanie článku 18 Deklarácie alebo predstavujú detí rôznych náboženských tradícií.
2. Rozdelí žiakov do 3 až 5 skupín. Každá skupina si vyberie jeden obrázok (porušovanie článku 18 Deklarácie, akceptovanie článku 18 Deklarácie, deti rôznych náboženských tradícií).
3. V skupinách si prezerajú obrázok a diskutujú, kto je na ňom zobrazený; čím sa líši dieťa na obrázku od teba (žiakov v skupine), čím je naopak podobné tebe (žiakom v skupine), čo to znamená, ak si akceptovaný, ako sa cítiš (akceptovanie môžeme vysvetliť ako pocit spolupatričnosti s niekým alebo k niekomu).
4. Učiteľ rozdá každej skupiny skrátený text Deklarácie s farebne odlišeným článkom 18. Žiaci si prečítajú jednotlivé články Deklarácie a diskutujú o nich (Rovnako aj článok 18, čo znamená, aké práva zahŕňa...)
5. Po 15 – 20 minútach od rozdania Deklarácie zástupca skupiny ukáže obrázok ostatným žiakom v triede, opíše ho a súčasne vysvetlí, či a v akom zmysle je akceptovaný resp. porušovaný článok 18 Deklarácie. Učiteľ medzitým zapisuje prezentáciu skupín na tabuľu.

6. Učiteľ zhrnie prezentáciu skupín a načrtne spôsoby ako sa naučiť akceptovať a ceniť náboženské tradície iných a zároveň aj tie svoje: a) nauč sa pomáhať a prijímať ostatných b) zisti, v čom ste si podobní c) váž si ľudí takých, akí sú, bez toho aby si ho presviedčal o vlastnom náboženstve d) nevšímaj si drobné odlišnosti e) ak pre odlišnosť vznikne problém, diskutuj o ňom a počúvaj f) skús porozumieť pocitom iných g) cti si každého človeka ako súčasť skupiny.

2/ Religiozita na Slovensku a jej premeny

World Values Survey (svetový výskum hodnôt) odhalil, že viac ako 78 % respondentov zo 71 krajín verí v Boha, 67 % sa považuje za náboženskú osobu a 78 % sa hlási k nejakej náboženskej konfesii.

Mnohé empirické ukazovatele naznačujú, že náboženská viera a prax sú rovnako dôležité ako v minulosti, ak nie dôležitejšie. Nové náboženské skupiny sa objavujú omnoho rýchlejšie, ako teoretici sekularizácie dokázali predpovedať a etablované viery (ako napr. katolicizmus, islam) kontinuálne dokazujú schopnosť získavať konvertitov v rôznych častiach sveta.

Rovnako ako v komunistických a exkomunistických krajinách, spirituálne skupiny nezanikli, ale naopak predstavujú impozantný návrat po dekádach vládnych represíí.

Slovenská kultúrna identita je výrazne ovplyvnená skutočnosťou, že od začiatku bola súčasťou západnej latinskej kultúry, čo do myslenia a správania ľudí vnieslo racionalizmus, individualizmus a v konečnom dôsledku humanizmus. Len krátkodobo sa jej dotkla byzantská civilizácia, čo sa odrazilo v cyrilo-metodskej tradícii, zvyrazňujúcej vzájomné prelínanie východnej a západnej kultúrnej sféry. Súčasná slovenská náboženská spoločnosť je výrazne postmoderná, najmä svojou pluralitou vier a praktík. Postmodernizácia náboženstva na Slovensku sa prejavuje rastom členskej základne najmä menšinových cirkví, neustálym vznikom nových náboženských hnutí a skupín, väčšou zaangažovanosťou laikov v činnosti cirkví, príklonom mládeže a vzdelanejšej časti populácie k modernizovanému náboženstvu, no paralelne s tým silnejú konzervatívne tendencie v tradičných cirkvách.

Slovensko má podľa posledného sčítania ľudu 5 397 036 obyvateľov, ale samotného sčítania sa zúčastnilo omnoho menej ľudí. Veľká časť obyvateľov odmietla vypísať alebo zamlčala citlivé údaje, ktoré sa týkali údajov o národnosti, ale najmä o vierovyznaní. Viac ako desatina obyvateľstva odmietla uviesť svoje vierovyznanie, čo je viac ako 571 000 ľudí, v roku 2001 to bolo len 160 000. Veľké cirkvi tak prišli na papierí o svojich veriacich. Napriek očakávanému poklesu veriacich tradičných cirkví, výsledné údaje hovoria skôr o udržaní stavu a nie o príliš výrazných zmenách v oblasti religiozity. (Tižík, 2005)

Náboženské spoločnosti, ktorých sa tento pokles nedotkol, práve naopak, boli malé, prevažne kresťanské cirkvi, napr. evanjelická cirkev metodistická, kresťanské zbory a apoštolská cirkev. Stále platí, že členovia týchto cirkví okrem evanjelickej ako celok nepredstavujú viac než jedno promile celkovej populácie. Najpočetnejšou cirkvou s výrazným odstupom ostáva rímskokatolícka cirkev, ku ktorej sa hlási 62 % obyvateľov, čo je takmer o 7 % menej ako v predchádzajúcom sčítaní, ale stále viac ako v r. 1991. Napriek niektorými sociológmi proklamovanému neúspechu politiky cirkvi, zdôrazňovaniu úbytku počtu veriacich a nedôvery v jej organizovanej podobe, môžeme konštatovať istú stabilitu. I keď zo strany cirkevných predstaviteľov prišlo k akémusi rozčarovaniu z výsledkov a ich pripisovaniu dôsledkom 40-ročnej ateizácie, môžeme hovoriť o kontinuálnej náboženskej situácii v katolíckej cirkvi (či už medzi rímskokatolíkmi alebo gréckokatolíkmi).

http://spravy.pravda.sk/ubudlo-veriacich-aj-obcanov-madarskej-narodnosti-fbr-/sk_domace.asp?c=A120301_092301_sk_domace_p09

Situácia druhej najväčšej cirkvi Evanjelickej cirkvi a. v. je o niečo málo odlišná. Evanjelici stratili 1 % v porovnaní s rokom 2001, rovnako majú menej veriacich ako v r. 1991. Jedným z dôvodom tejto stagnácie môže byť aj jej status cirkvi s najstarším obyvateľstvom, ktorý evanjelici dlhodobo dosahujú. Znižovanie cirkevnej afiliácie môžeme tak pripisovať úmrtiam starších veriacich a k zámene s Evanjelicou cirkvou metodistickou, kde zvýšený nárast počtu veriacich môžeme vysvetliť práve podobnosťou názvov.

U evanjelických veriacich viac ako u iných prepukla panika, ktorú spustila diskusia o možnej odluke cirkvi od štátu, o zmene financovania a o spájaní príslušnosti k cirkvi s cirkevnou daňou.

<http://www.sme.sk/c/6302177/veriacich-je-menej.html>

Pravoslávna cirkev si s menšími zmenami obhájila svoje percentá z predchádzajúceho sčítania. Počet jej veriacich klesol o viac ako 1 200.

Roztrieštenosť a spory sa odzrkadlili vo výsledkoch reformovanej kresťanskej cirkvi. Ide o rozdelenie slovenských a maďarských veriacich cirkvi. Synoda Reformovanej kresťanskej cirkvi na Slovensku schválila v máji 2011 pripojenie cirkvi k Maďarskej reformovanej cirkvi.

Tá vznikla v roku 2009 ako cirkev, ktorá zjednocuje všetkých reformovaných Maďarov v krajinách bývalého Uhorska (Karpatskej kotline).

Ide o cirkev, ktorá je definovaná na etnickom základe a odvoláva sa na jednotu z 19. storočia. Má svoju vlastnú ústavu, štruktúru a členstvo. Toto pripojenie sa stretlo s nesúhlasom slovenskej časti reformovaných veriacich

Zanedbateľný pokles zaznamenali aj v ďalších cirkvách, ako sú Bratská jednota baptistov, Cirkev adventistov siedmeho dňa, Ústredný zväz židovských náboženských obcí, Starokatolícka cirkev.

Výraznejší a pre niekoho prekvapujúci je pokles Jehovových svedkov, takmer 3,5 tisíce veriacich.

Klesajúcemu trendu vzdorujú niektoré menšie kresťanské cirkvi – Evanjelická cirkev metodistická, kresťanské zbory alebo novoapoštolská cirkev.

Narastajúci trend je viditeľný pri cirkvi apoštolskej.

Prekvapujúco dobre obstáli dve naposledy registrované náboženské spoločnosti – bahájske spoločenstvo s 1 065 veriacimi a cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní s 972 veriacimi.

Ostatní „netradiční“ veriaci

Výraznejšie zmeny nastali v ostatných skupinách. Počet nezistených narástol v porovnaní s rokom 2001 z 3 % na 10,6 %, čo je stále takmer o 7 % menej ako v roku 1991.

Druhou najväčšou skupinou po rímskokatolíckej cirkvi sú veriaci *bez vyznania*, ide o číslo 725 362, čo je 13,4 %, rovnako aj tu je viditeľný nárast o 28 054 osôb, medzi ktorých môžeme zahrnúť širokú škálu postojov od deklarovaných ateistov, cez nerozhodnutých a osoby nábožensky nevyhrané až po náboženských individualistov.

Azda najvýraznejší nárast nastal v skupine *iné*, čiastkové údaje štatistického úradu nám neumožňujú komplexnejšie vyhodnotiť túto skupinu. Ide o skupinu obsahujúcu ostatné neregistrované cirkvi a náboženské spoločnosti.

V roku 2001 predstavovala táto skupina číslo 6 214 a išlo o nárast o 120 obyvateľov v porovnaní s rokom 1991. Avšak v roku 2011 sa k tejto skupine prihlásilo 23 340 ľudí.

Cirkevný vývoj v bývalých komunistických krajinách nemôže byť vnímaný ako homogénny celok, keďže komunistická diktatúra sa dostala k moci v krajinách s rôznou úrovňou hospodárskeho vývoja, s odlišnou spoločensko-politickou štruktúrou a inými kultúrnymi tradíciami.

Z výsledkov vyplýva istá stagnácia tradičnej religiozity, detradicionalizácia a nárast mimo cirkevnej zbožnosti a nových spirituálnych hnutí, charizmatických hnutí alebo neocharizmatických vo vnútri kresťanstva.

Tieto výsledky potvrdzuje aj výskum politickej kultúry, ktorý sa uskutočnil v roku 2000 v 14 východo- a stredoeurópskych krajinách *Political Culture in Central and Eastern Europe*, ktorý potvrdzuje zintenzívnenie náboženskej viery na Slovensku a obrat od protináboženskej k pronáboženskej klíme.

Nová religiozita a mládežnícke subkultúry

V súvislosti s novou religiozitou a mládežníckymi hnutiami je potrebné spomenúť satanistov. Satanizmus ostáva dvojznačným javom:

- pôsobia tu ľudové alebo otvorené satanistické skupiny ktoré, hoci sa ich veľkosť mení, zostávajú relatívne malé a neškodné; nepredstavujú hrozbu pre spoločnosť

- objavujú sa a v činnosti pokračujú malé a premenlivé satanistické skupiny, skladajúce sa najmä z mladých a dospievajúcich ľudí, z ktorých niektoré vedú psychopati a sociopati. Nepredstavujú nebezpečenstvo pre svoje okolie, ale znamenajú okamžitú hrozbu pre tých, ktorí sa v nich angažujú. Veľmi často sa podieľajú na kriminálnej činnosti, od distribúcie drog až po znásilňovanie a vraždy.

Vzhľadom na ťažkosti spojené s udržovaním kultovej spoločnosti v tajnosti, je nutné pristupovať skepticky k akýmkoľvek záverom odvodeným z detského rozprávania, pokiaľ zároveň nie sú zverejnené nezávisle získané pádne dôkazy.

„Satanizmus je v podobe, v ktorej existuje teraz a v ktorej existoval za posledných 200 rokov, tým najneobvyklejším kultom. Nevytvoril prakticky žiadnu literatúru a jednotlivé skupiny vznikajú a zanikajú bez akýchkoľvek väzieb na predchádzajúce satanistické skupiny alebo bez toho, aby zanechali po sebe akýchkoľvek nasledovníkov. Satanistické tradície sa šíria takmer výlučne fantastickou literatúrou nesatanistov, najmä konzervatívnych kresťanov, ktorí popisujú tieto činnosti v živých detailoch.“ (G. Melton, 1986)

O nejednotnosti v učení i organizácii nás presvedča pestrá satanistická zmes, v ktorej môžeme nájsť všetkých mladých ľudí hľadajúcich obyčajný protest proti oficiálnemu svetu, exhibicionistov, ale aj skutočných sadistov a masových vrahov. Môžeme ich rozdeliť do troch základných skupín:

1. osamelí satanisti,
2. sekty (stojace) mimo zákona,
3. novosatanistické cirkvi.

Osamelí satanisti nepatria k žiadnej sekte, vyznávajú vlastnú verziu, ktorú si obyčajne vytvárajú na základe čítania o tejto téme. Zväčša ide o neprispôsobivých mladistvých, ktorí majú problémy so začlenením sa do spoločnosti a vykonávané rituály určitým spôsobom naplňajú ich túžby, ako je získanie peňazí, popularita, dobrodružstvo alebo sex. Často je ich činnosť spojená s užívaním drog a fanatickou oddanosťou rockovej hudbe, najmä *heavy metal* a ich satanistické rituály sú zriedka spojené so závažnejšími činmi, ako je fetovanie, zapalovanie sviečky a hlasné čítanie pasáže zo Satanskej biblie

Antona La Veya. Pretože svoje rituály udržujú v tajnosti, nie je príliš známe, koľko osamotených satanistov sa v našom okolí pohybuje a ako dlho už vyznávajú svoj vieroučný systém.

Amatéri, ktorí so svojim presvedčením končia v okamihu, keď si uvedomia, že Satan nie je schopný ich sny naplniť. Občas sa môže symbolizmus zla spojiť s antisociálnou nevraživosťou a psychotickými impulzmi a stať sa tak dôvodom k násiliu. Satanistické hnutia sú negativistické a prejavujú sa vo svojich krajných extrémistických podobách, napr. pustošením a znesväcovaním hrobov, kaplniek a cintorínov, ale aj inak násilne.

Toto hnutie sa vo svete objavilo už na začiatku 20. storočia, ale nikdy nevytvorilo veľkú a jednotnú organizáciu. Dodnes pôsobia ako oddelené skupiny satanistov, zahrňujúce najviac niekoľko tisíc ľudí.

Najvýraznejšími predstaviteľmi súčasného satanistického hnutia sú *Spoločnosť vnútorného kruhu* a *Brloh Satanových Vlkov*.

Členovia musia mať najmenej 18 rokov a každý uchádzač absolvuje tzv. *Prípravu vlkov*, ku ktorej patrí napríklad nočný pobyt na cintoríne, návšteva nejakej skupiny kresťanských veriacich, na vyššej úrovni pustošenie hrobov alebo znesväcovanie kresťanských symbolov a svätýň.

Mimozákonné skupiny vzývajú Satana ako bytosť zla. Z historického hľadiska také skupiny tvorili sadomasochisti a iní sexuálni devianti, ktorých hlavným motívom boli sexuálne orgie.

Od vytvorenia opozičnej kultúry v 60. rokoch minulého storočia a v dôsledku uvoľnenia sexuálneho správania sa v spoločnosti sa záujem týchto skupín presúva skôr na drogy, hudbu a vandalizmus.

Členmi sú väčšinou mladí (15 – 25 r.), sociálne neprispôsobiví jedinci ovplyvnení charizmatickým vodcom. Stretnutia sú zvyčajne sporadické a chýba im akákoľvek previazanosť s teológiou. Rituály sú podobne ako u osamelých satanistov najčastejšie poskladané z filmov a kníh o čiernej mágii, kde základným tmelom skupiny je pocit odcudzenia, obsahujú veľmi často sociálne úchylné a občas až násilnícke prvky (napr. Kult čiernej mágie). V posledných rokoch sa presadili skupiny tzv. *hardsatanizmu* (tvrdého satanizmu, napr. skupina Posledného súdu, Mansonova rodina alebo Wicca), ako agresívne

sexuálne hnutia so psychopatickými črtami. Tieto formy satanizmu sa organizujú v malých, väčšinou izolovaných skupinách a krúžkoch, ktoré dodnes nevytvorili svetovú organizáciu. Na Slovensku pôsobí niekoľko navzájom nezávislých skupín, ktoré vznikajú a zanikajú rýchlejšie, než stačia byť zaznamenané (napr. Satanove deti, Satanove nevesty, Čierne kvety).

Novosatanistické cirkvi ako je Satanova cirkev. Tieto skupiny, ktoré sústreďujú prevažnú väčšinu súčasných členov satanistických organizácií, prísne zakazujú rituálne zraňovanie akéhokoľvek živého organizmu a odhovárajú členov od účasti na akejkoľvek ilegálnej činnosti. Tieto sekty vytvorili teologicky neortodoxnú koncepciu diabla, úplne odlišnú od kresťanstva. Satan nie je chápaný ako zlo, ale je považovaný za miltonovský symbol ľudskej zmyselnosti a racionality. Ich členovia obhajujú egoizmus, pôžitkárstvo, získavanie a používanie osobnej a politickej moci, majú vyhranenú teológiu a riadiace štruktúry.

Satanistické spoločenstvá sú roztrúsené do malých skupín, ktoré navzájom nekoordinujú svoju činnosť – nikdy neexistovalo žiadne vedúce alebo riadiace centrum. Namiesto tradičného označenia tajná sekta používajú ich vyznávači názov *cirkev*, avšak o cirkev v nijakom prípade nejde. Dokonca ani o nepravú cirkev, pretože satanisti nemajú jednotné učenie ani vedenie a rozpadajú sa na rôzne izolované skupiny. Odhaduje sa, že v USA existuje asi 450 identifikovateľných satanských skupín Cirkvi Satanovej. Svoje registrované gróty (skupiny organizované veľkňazom) má cirkev v Prahe a v Brne. V Európe pôsobia len dvaja veľkňazi, z toho jeden v Čechách (Jiří Valtr). Na Slovensku neoficiálne pôsobí Cirkev Satanova v každom väčšom meste, najaktívnejšia a najorganizovanejšia skupina je v Bratislave.

Veľkosť a rýchlosť rastu súčasného satanistického hnutia je ťažké odhadnúť, keďže väčšina tzv. mimozákonných siekt a osamotených satanistov vykonáva svoje obrady v tajnosti. Často sa ich existencia zistí na základe nepriamych dôkazov (zvyšky zvieracích obetí a pod.), alebo keď sú členovia takejto sekty zatknutí pre spáchanie nejakého zločinu.

Satanizmus niekedy charakterizujú ako antináboženstvo alebo náboženstvo. V skutočnosti nie je založené na odpore voči kresťanstvu, takže nie je antináboženstvom a keďže neverí v žiadneho Boha, nie je ani náboženstvom. Satanizmus je vieroukou, ktorá učí o usporiadaní sveta, ktorý poznáme, a nie o jeho stvoriteľoch.

Najstaršiu formu satanizmu predstavuje satanizmus náboženský, jeho korene vychádzajú z pohanstva a v priebehu stredoveku sa považoval za jeden z inšpirujúcich zdrojov ľudového čarodejníctva.

Formoval sa ako hnutie vzbury proti krutým sociálnym podmienkam, ako nenávisť voči tomu, čo reprezentovalo daný spoločenský poriadok (katolícka cirkev). Ako upadala náboženská viera, stávali sa satanistické aktivity stále viac hrou na pobavenie, priťahujúcou sadomasochistov a iných sexuálnych deviantov, ktorých hlavným motívom nebola životná filozofia, ale sexualita spojená s niektorými obradmi.

Zatiaľ čo členovia Cirkvi Satanovej neveria v Satana, spomenuté 2 skupiny veria v reálneho Satana, ukájajú svoje potreby bez obmedzenia, nehľadiac na následky – často ide o nebezpečných deviantov. Niekedy sa združujú, avšak nevytvárajú pevnejšie organizácie, často žijú samotársky.

Existuje celý rad navzájom nezávislých satanistických skupín a jednotlivcov, od neškodných pubertálnych exhibicionistov až po masových vrahov.

V styku so satanistom je dôležité predovšetkým nepodľahnúť panike a nepodnikať unáhlené kroky. Satanista možno očakáva prudkú a odmietavú reakciu svojho okolia, aby sa uistil, že pre toto okolie niečo znamená. Všetky silácke reči a vyhrážky nie sú zďaleka založené na skutočných činoch. Bolo by veľkou chybou kriminalizovať každého, kto chce byť vnímaný ako satanista. Tým by sme mohli len pomôcť budovať satanistickú identitu.

Na druhej strane je dobré uvedomiť si nebezpečenstvo a poznať symboliku satanizmu. Tvrdý, kriminálny satanizmus existuje, aj keď nie v tej miere, ako by sa mohlo zdať podľa bulvárnych médií. Satanizmus je možné považovať za vrchol ľadovca, pod ním je často skrytá ťažká ujma na ľudskej duši. Niektoré skupiny ani nepoznajú históriu satanizmu a určujú si pravidlá úplne voľne

– tieto hnutia môžeme označiť za pseudosatanistické. Pre všetky satanistické skupiny je charakteristická uzavretosť, utajovanie činnosti a bezpodmienečná mlčanlivosť. V rámci satanistických hnutí však musíme rozlišovať umiernené a spoločensky nebezpečné, radikálne a fundamentalistické skupiny.

Jednotlivé náboženské tradície a pohľad na násilie

Budhizmus

Budhizmus býva považovaný za tolerantné a pokojné náboženstvo. Často sa stretávame s tvrdením, že v budhistických oblastiach neboli nikdy náboženské vojny, že budhizmus nikdy neprelial ani kvapku krvi v záujme svojho šírenia v protiklade s kresťanstvom či islamom.

Naopak, marburský religionista Christoph Kleine (1998) označil tézu o tolerantnom a pokojnom budhizme za klišé a produkt orientálnej fantázie. Na historických príkladoch ukazuje, že v budhistických oblastiach dochádzalo k mnohým nábožensky podmieneným konfliktom. Mnoho autorov uvádza ako príklad násilia v budhizme konflikt medzi prevažne budhistickými Singhálcami a väčšinou hinduistickými Tamilmi v Srí Lanke, ktorý sa rozvíja od konca 19. storočia. Tento príklad je významný preto, že ide o prípad násilia v oblasti théravádového budhizmu, teda budhizmu, ktorý má najbližšie k pôvodnej Budhovej náuke. Naproti tomu väčšina príkladov násilia v budhizme sa týka oblasti mahájánového budhizmu a jeho škôl. Mohli by sme predpokladať, že budhistická doktrína ahinsa – nenásilia, neubližovania robí budhizmus imúnny voči nábožensky ospravedlniteľným aktom násilia.

Už tradičné budhistické učenie pripúšťalo výnimky z tohto pravidla a určilo päť podmienok, ktoré ustanovujú akt násilia: predmet, vnímanie, úmysel, úsilie a výsledok:

- 1) niečo živé musí byť zabité,
- 2) zabijak musí vedieť, že to bolo živé, musí ho vnímať ako živú bytosť,
- 3) zabijak musí mať úmysel zabíjať,
- 4) samotný čin zabitia musí byť vykonaný,
- 5) osoba alebo zviera musí útokom zomrieť.

Ak chýba tretia podmienka – *úmysel zabiť* – nie je naplnené násilie. Budha povedal: „*Jedzte, čo si môžete dovoliť, a nerobte z tohto problém, ale nedovoľte, aby boli zvieratá zabíjané priamo kvôli vám.*“ Ozbrojená obrana sa ospravedlňuje tým, že násilie je len reakciou, nie zámerom. V moderných politických bojoch má budhizmus sklon prispôsobovať sa revolucionárskym cieľom a motívom nacionalistických ideológií.

Hinduizmus

Podľa hinduizmu sú ľudia súčasťou neustáleho večného kolobehu znovuzrodení – kola Sansára. Veria, že po smrti sa človek znovu narodí a jeho duchovný stav závisí od stavu, ktorý dosiahol v predchádzajúcom živote.

Nový život je dôsledok jeho karmického údely. Na karmu človeka vplýva aj ahinsa – nenásilie a úcta k všetkému živému. Podľa vierouky násilie ubližuje aj tomu, kto ho koná, a tak ovplyvňuje aj jeho karmu.

V indických starovekých védických časoch, hrdinovia žiadali bohov, aby sa zúčastnili ich bojov, preto zlučovali posvätné so svetským a zaopatrovali si duchovné základy na vedenie vojny.

Neskôr, rozvojom hinduizmu, Bhagavadgíta vymenúva niekoľko dôvodov, keď je zabíjanie vo vojne prípustné, hoci stále zastáva predstavu, že duša nemôže byť v skutočnosti nikdy zabitá. Ďalej sa v Bhagavadgíte uvádza dharma (morálna povinnosť): povinnosti členov kasty kšatrija (vojenská a vládnuca trieda) zahrňujúce zabíjanie, ktoré bolo ospravedlniteľné na udržanie sociálneho poriadku. Mahatma Gándhí, rovnako ako iní moderní hinduisti, ktorí si hlboko vážia Bhagavadgítu, považoval vojnu v nej spomenutú za alegorickú – konflikt medzi dobrom a zlom.

Nárast hinduistického nacionalizmu sa stal príležitosťou pre nové opodstatnenie hinduistického militarizmu. V antikolonialistickom boji proti Britom boli militantní bengálski hinduisti inšpirovaní Kalí, bohyňou ničenia.

Používanie sily v súčasnej verzii hinduistického nacionalizmu je ospravedlňované V. D. Savarkarom a ostatnými vodcami militantného Raštriya Svajamsevak Sangh, ktorý sa odsťahoval do Anglicka, kde medzi indickými študentmi hľadal sily na svoje teroristické akcie. Tie vyvrcholili vraždou sira Williama Curzona Wylлиеho. Potom bol vyhostený do Indie, kde vo väzení

strávil dvadsať rokov, aby sa neskôr stal hlavou teroristickej organizácie *Raštriya Svajamsevak Sangh*, ktorá mala za cieľ zjednotenie Indie. Považovaný je tiež za „duchovného otca“ vraždy Gándhího.

Islam

Aj iné náboženské tradície našli spôsob ako ospravedlniť násilie, či už na obranu viery alebo na udržanie sociálneho poriadku. V Islame je napríklad násilie v tradícii používané ako trest a niekedy na ochranu viery. Islam delí svet na 2 časti – Dar al Islam (dom podriadenia) a Dar al Harb (dom vojny). Všetky krajiny sveta, v ktorých islam nevládne, tvoria Dar al Harb. Je povinnosťou moslimov, aby v Dar al Harb viedli *džihád*, zosadili miestne vlády a prinútili obyvateľstvo podriaď sa.

Islam sa zakladá v prvom rade na prijatí Alaha a odovzdaní sa do jeho vôle. Potom nasleduje aplikácia celého islamského učenia tak, aby viera a dôvera v Alaha riadili každý skutok a zámer. Vonkajšie praktiky spočívajú na vyznaní (šaháda) najvyššej pravdy, modlitbe, almužne (zakát), poste a púti. Medzi ostatné povinnosti patrí robiť maximum, aby sme povzbudili dobro a odhalili zlo, aby sme sa o dobro usilovali zo všetkých síl a bojovali zaň.

Tento posledný akt (džihád) znamená byť pripravený položiť život za Alaha, pretože život patrí darcovi života a nám bol daný iba preto, aby sme zakúsili tento svet a vrátili sa k *Zdroju*.

Džihád doslova znamená zo všetkých síl sa usilovať (kvôli Alahovi); bojovať (v takzvanej svätej vojne) za nastolenie pravdy a spravodlivosti v nevyváženej situácii. Odvodzuje sa od slovesa džáhada: snažiť sa zo všetkých síl, zápasiť, urobiť všetko, čo je v ľudských silách, vynaložiť energiu. „*Ten, kto vo viere sa usilovne snaží, ten veru sám pre seba tak robí, veď Boh je sebestačný voči ľudstvu všetkému.*“ (Korán 29:6).

Džihád patrí k islamským prikázaniam, je jedným z 5 pilierov viery (vyznanie viery, modlitba, almužna, pôst, púť a džihád). Džihád môže byť vedený proti vlastnej hriešnosti, proti pokušeniam diabla alebo proti viditeľnému nepriateľovi moslimskej obce. (Korán, 22:78)

Pôvod útokov v Palestíne a Izraeli a im podobnému terorizmu je v širokej variabilite vnútorných príčin etnických, sociálnych a osobnostných prvkov

násilia zahrnutých pod zneužitým záhlavím islamu. Prevažujúca časť moslimov teror rozhodne odsudzuje ako neislamský, podobne ako napr. írsky verejná mienka rozoznáva, že teroristi IRA sa správajú ako skupina profesionálnych revolucionárov a vôbec nie ako katolíckych veriacich.

Džihád je prikázaný všetkým moslimom, má svoju hierarchiu, počnúc veľkým džihádom, ktorý je namierený proti sebe samému a vlastným nízkym pudom.

Vyvrcholením je vystaviť svoj život nebezpečenstvu, ak si to vyžadujú okolnosti. Práve vedenie vojny v mene Alaha sa na západe stalo synonymom slova džihád.

V Mohamedových výrokoch je používané slovo džihád v širšom význame, znamená napríklad starostlivosť o rodičov, učenie, sebazdokonaľovanie, ale aj vojnu. Rozlišujeme 4 roviny, v ktorých sa veriaci môžu zúčastniť džihádu:

- a) džihád srdcom – týka sa premáhania hriechu a pokušenia;
- b) džihád jazykom – týka sa podpory a šírenia Pravdy;
- c) džihád rukou – týka sa záslužnej a charitatívnej činnosti;
- d) džihád mečom – týka presadzovania islamu rôznymi podobami násilia, či už represívnou alebo obrannou formou (Mendel, 1997).

V priebehu prvých 13 rokov existencie sa islam takmer po dobu 3 rokov šírila tajne. Po vytvorení nového náboženstva začali vyznávačov tohto náboženstva prenasledovať a utláčať. Až po 13 rokoch, keď usilovali o život samotnému Muhammadovi, bola dovtedy zakázaná vojna povolená, ale len tým, ktorí bojujú, pretože im bolo ublížené. Hoci väčšina všetkých vojnových konfliktov nemala náboženské opodstatnenie, vojna je jednou z ľudských činností, a preto nemohla byť vynechaná ani v Koráne. Môžeme sa v ňom dočítať, že Boh rozdelil vojny na oprávnené a neoprávnené.

Vedenie vojny v mene Alaha sa v našom západnom svete stalo synonymom slova džihád. Na vedenie vojny – džihádu islam prikazuje najprv vyčerpať všetky ostatné možnosti konania a až potom je dôvod na vojnu oprávnený.

Podľa Koránu sú:

zakázané vojny:

- ✓ určené k rozširovaniu územia a moci,
- ✓ vedené pre pomstu a pohoršenie,

✓ deštrukčné vojny.

oprávnené alebo povolené vojny:

- ✓ vojny vedené na ochranu života, cti, majetku, vlasti, ako obrana pred útokom,
- ✓ vojny vedené na ochranu viery vtedy, keď sú kladené prekážky viery, jej vyznávači prenasledovaní a mučení, je vydaný zákaz jej šírenia, a na odstránenie moci, ktorá prekáža slobode vyznania,
- ✓ vojna pre záchranu národov.

Ak je ohrozená samotná existencia moslimov, potom sa džihád stáva povinným pre tých, ktorí sú ochotní a schopní ho podstúpiť.

Podľa Mendela (1997) prebiehajúci boj v nejednej islamskej krajine medzi zástancami mobilizačného (opozičného) vnímania džihádu a predstaviteľmi pragmatického (zvyčajne provládneho) a duchovného či symbolického výkladu (džihád srdcom), končí vzájomným obviňovaním sa zo zrady skutočného islamu.

Judaizmus

V židovskej tradícii sú jej najstaršie predstavy plné násilia. Celá kniha Exodus hebrejskej biblie opisuje úplné zničenie egyptskej armády spôsobenej Bohom. Rabínsky judaizmus napriek niekoľkým stretom s Rimanmi – vzburá Makenbejských (166 – 164 p. K.) a vzburá v Masade (v 73) – je veľmi nenásilný. Na úrovni štátnictva rabíni schvaľovali vojnu, ale rozlišovali medzi *náboženskou* vojnou a *voliteľnou* vojnou.

V modernom Izraeli sa objavila v náboženských textoch podpora boja v prípade izraelského iredentizmu a ospravedlňovala sa sila použitá proti Arabom. Najvplyvnejším z týchto názorov je mesianistický sionizmus vyložený v textoch rabína Abraháma Izáka Kuka a jeho syna. Vychádzajúc z Kukových myšlienok rabín Meir Kahane si vytvoril vlastný *katastrofický* mesianizmus. Rabín Meir Kahane, zakladateľ hnutia Kach, vyzýval k „transferu izraelsko-arabskej populácie do arabských (alebo iných) krajín“. Kahaneho stúpenci boli zapletení do niekoľkých vražd Palestínčanov, najmä v okolí Hebronu na juhu Západného brehu. Pri najznámejšom z týchto útokov postrelil Kahaneho prívrženec Baruch Goldstein 29 modliacich sa Palestínčanov v hebronskej

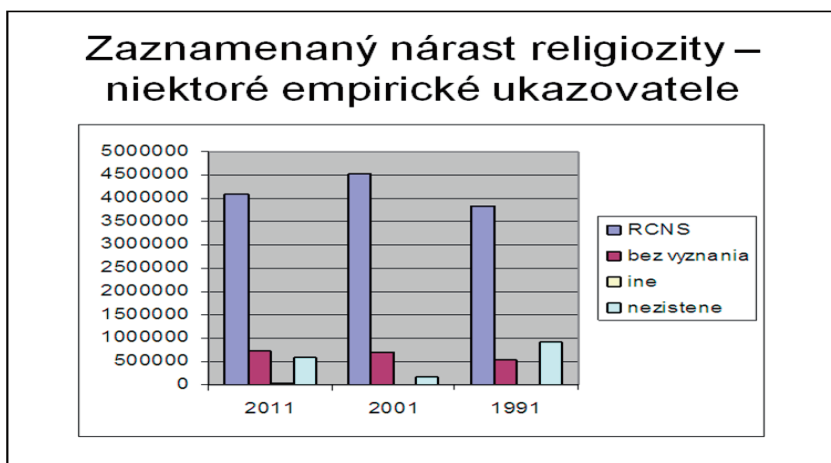
mešite. Stalo sa tak pred očami izraelských vojakov, ktorí Goldsteina nechali znovu nabiť zbraň a pokračovať v zabíjaní. V roku 1994 túto organizáciu na základe zákona z roku 1948 izraelská vláda označila za teroristickú a postavila mimo zákon. Skupina organizuje protesty proti politike vlády, týra a napáda Palestínčanov v Hebrone a na západnom brehu Jordánu.

Kresťanstvo

Existuje debata o tom, či násilie stálo v začiatkoch vzniku kresťanstva. Niektorí tvrdia, že prví kresťania nasledovali Ježišov príklad nezištnej lásky (agapé) „*miluj svojho nepriateľa a modli sa za tých, ktorí ťa prenasledujú*“ (Mt 5:44). Iní hovoria o druhej strane kresťanstva a Ježišovho života, napríklad vyhnanie kupcov z chrámu a jeho záhadné vyhlásenie: „*Nemyslite si, že som priniesol pokoj na zem. Nie pokoj som priniesol, ale meč. Prišiel som postaviť syna proti jeho otcovi, dcéru proti matke, nevestu proti svokre. A vlastní domáci budú človeku nepriateľmi.*“ (Mt 10:34). Prví cirkevní otcovia, Tertulián a Origenéz, tvrdili, že kresťanom bolo zakázané brať ľudský život, princíp ktorý zakazoval kresťanom slúžiť v rímskej armáde. Keď sa však kresťanstvo stalo štátnym náboženstvom v 4. storočí vďaka Konštantínovi, začalo odmietať pacifizmus a stále častejšie akceptovať doktrínu spravodlivej vojny, prvýkrát použitú Ciceroom a rozvinutú Ambrózom a Augustínom. Tí argumentovali, že ak človek odpustí svojmu nespravodlivému trýzniteľovi z dôvodu lásky k blížnemu a jeho násilie mu neodpláca svojim násilím, je to jeho mravne ušlachtilá voľba. Situácia je však dramaticky odlišná, ak nespravodliví trýznitelia ubližujú bezbranným, nevinným obetiam. Vtedy naša nečinnosť, neochota silou ochrániť trpiacich nevinných pred nespravodlivými agresormi, nie je príznakom lásky k blížnemu, ale sebalásky, t. j. neochoty riskovať svoj život na ochranu nevinných. Ak ubližujú len mne, je správne trýzniteľom odpustiť a je možné neprotiviť sa im násilím. Ak však ubližujú iným nevinným, je správne vystúpiť na ich ochranu a silou ich ochrániť pred nespravodlivými agresormi. Spravodlivá vojna je vždy právom, a niekedy aj mravnou povinnosťou – ak tí nevinní sú mi zverení do starostlivosti. Vtedy je vlastná neochota zúčastniť sa spravodlivej vojny na ochranu nevinných rovnakým zlom a hriechom, ako aj samotná agresívna vojna nespravodlivých trýzniteľov.

Zneužívanie konceptu spravodlivých vojenských útokov a násilných perzekúcií heretických a menšinových skupín viedli Tomáša Akvinského v 13. storočí k potvrdeniu tézy, že vojna je vždy hriešna, dokonca i v prípade, že sa koná pre spravodlivý dôvod.

Pozoruhodné je, že teória spravodlivej vojny má stále svoje miesto v dnešných kresťanských morálnych interpretáciách násilia. Niektorí moderní kresťania prevzali teóriu spravodlivej vojny do teológie oslobodenia s tvrdením, že cirkev by mala pristúpiť na *spravodlivú revolúciu*.

Náboženská skupina	počet prívržencov	podiel obyvateľstva v %
Iné (podľa sčítania ľudu 2011)	11 941	0,221
Ostatné nekresťanské	3728	0,069
Vychádzajúce z kresťanstva	2703	0,050
Budhizmus	2530	0,047
Muslimovia, islam	1934	0,036
Hinduizmus	255	0,005
Scientologická cirkev	134	0,002
Hnutie zjednotenia	63	0,001

Aktivita 2

Názov: NÁBOŽENSTVO OBHAJOBA/KRITIKA

Cieľ: Diskutovať, zaoberať sa najdôležitejšími stereotypmi a predsudkami voči náboženstvám. Učiť sa argumentovať, klásť otázky a zaoberať sa pojmami ako je klamstvo, pravda, zmysel života, spravodlivosť.

Potrebný čas: 45 minút

Pomôcky: flipchart alebo tabuľa, fixky alebo kriedy, okopírované texty s predsudkami, ceruzky

Opis aktivity:

a) 15 minút

- Rozdeľte študentov do 3 skupín (kresťanstvo, židovstvo, islam) a každú z troch skupín ešte na polovicu. Prvá polovica sa bude pripravovať na úlohu obhajcov náboženstva, druhá polovica bude náboženstvo kritizovať. Skupiny si musia dopredu premyslieť, čo si na nich tí druhí pripravia – napíšu zoznam najčastejších stereotypov, mýtov a predsudkov súvisiacich s náboženstvom a pokúsia sa nájsť argumenty do diskusie. Skupiny sa môžu kedykoľvek opýtať učiteľa na vysvetlenie alebo spresnenie.

b) 10 minút

- Potom si všetci sadnú do kruhu a každá skupina vystúpi so svojou kritikou a obhajobou. Začínajú kritici a obhajcovia reagujú. Ako obhajcovia sa môžu zapojiť aj členovia iných skupín. Učiteľ dáva pozor, aby diskusia o každom náboženstve trvala rovnako dlho.

Príklad textov s predsudkami

Židia – sú bohatí, lakomí, okrádajú, zavraždili Ježiša Krista, majú dlhé nosy, chcú ovládnuť svet, sú leniví, sú to zradcovia, stále sa modlia, vyberajú svojim deťom partnera, ctia rodinu, sú vzdelaní a múdri;

Moslimovia – sú to náboženský fanatici a samovražední útočníci, diskriminujú ženy tým, že musia chodiť zahalené, nosia dlhé vlasy a fúzy, neradi sa fotografujú, pri jedle sedia na zemi a jedia rukami, sú špinaví a klamú;

Kresťania – majú veľa detí, pretože nepoužívajú antikoncepciu, môžu hrešiť, keď sa potom vyspovedajú a poprosia Boha o odpustenie, sú jednoduchí a hlúpi, sú chudobní.

3/ Náboženstvo a násilie

Extrémna agresia v náboženskom kontexte

Agresivita je vlastnosť, ktorá je spoločná zvieratám i ľuďom. Každý človek je agresor, aj keď sa značne odlišuje v miere agresivity, vo forme, akou ju prejavuje navonok. Agresia je jednotkou správania, ktorú môžeme charakterizovať vlastnosťami ako sú útočnosť, násilnosť, deštrukcia. Podľa Vonráčka (1975): *„Agresia je činnosť alebo čin, alebo úmyselné odmietnutie činnosti, ktoré vedie k poškodeniu alebo zničeniu nejakej hodnoty.“* Podľa stupňa spoločenskej závažnosti môžeme rozlišovať:

- 1) fiktívnu agresiu, navonok potlačenú;
- 2) slovnú agresiu;
- 3) agresiu voči veciam;
- 4) agresiu voči zvieratám a ľuďom.

Za kriminálnu agresiu sa považuje agresia, ktorá svojim obsahom a spôsobom útočí na záujmy a hodnoty chránené právnym systémom. Medzi extrémnu podobu agresie z pohľadu náboženského spomenieme vandalizmus a amok. Vandalizmus je hrubé ničenie a poškodzovanie, ktoré smeruje nielen proti neživým objektom (lavičky v parky, náhrobné kamene, sakrálné stavby, kultúrne pamiatky), ale aj proti živým tvorom.

Zdanlivo nemotivované ubližovanie zvieratám je považované za zvláštnu formu vandalizmu. Psi, mačky, vtáky sa stávajú cieľom vandalských činov (najmä s náboženským motívom).

Vandalizmus je teda deštruktívne a likvidačné správanie, ktoré neprináša pre páchatela žiadne materiálne obohatenie, a zároveň sa terč útoku vyznačuje bezbrannosťou a ľahkou dostupnosťou. (Čírtková, 2000)

Amok je spojený s kľúčovým slovom šialený. Pod týmto slovom sa neodborne rozumie páchatel masakrov, ktorý v jednom časovom úseku a na jednom mieste usmrť niekoľko osôb bez zrozumiteľných pohnútok.

Rozlišujeme šialených *zabijakov*:

- z frustrácie
- z fanatizmu,
- **kultového rázu**, (jednou z črt je príslušnosť k ohraničenej skupine spojené s vyznávaním svojráznych postojov, hodnôt a rituálov; sektárstvo),
- konajúci na základe vlastnej duševnej choroby.

V náboženskom kontexte hovoríme o extrémnej agresii, ak ide o 3 a 4 stupeň, tzn. agresia namierená voči veciam a zvieratám a ľuďom.

Sem zaraďujeme vandalizmus, zabíjanie a mrzačenie zvierat spojené s obeťovaním niečomu transcendentnému alebo sebapoškodzovanie, ako sú samovraždy, vraždy, fyzické útoky, poškodzovanie zdravia svojho, ako aj iných osôb či celej spoločnosti (masové samovraždy, vražedné útoky na skupinu ľudí...).

Extrémne prejavy nábožnosti istej skupiny, ktoré sú spojené s agresiou, či explicitne alebo implicitne sa prejavujú istými rozlišovacími znakmi, podľa ktorých sa daná skupina považuje za objekt.

V tomto prípade môžeme hovoriť o skupinách sektárskeho charakteru, alebo aj o nebezpečných náboženských skupinách, či deštruktívnych kultoch. Sú to prvky, znaky, ktoré daná skupina môže rovnako nadobúdať ako strácať. Ide o organizovanú skupinu, ktorá nejakým spôsobom narúša integritu osobnosti, zdravie a život, ohrozuje záujmy štátu a porušuje základné ľudské práva a nesie aspoň niektoré z nasledujúcich znakov: autoritárske riadenie, fundamentalizmus, fyzická alebo aspoň ideová uzavretosť, selekcia informácií, utajovanie štruktúr, náuky a konfliktnosť. Ako apokalyptické, deštruktívne, nebezpečné kulty a skupiny sektárskeho charakteru považujeme tie ovládajúce skupiny, ktoré majú náboženský základ, sú veľmi silnej intenzity, a ktoré spôsobujú alebo majú tendenciu spôsobiť smrť svojich členov alebo ostatných nečlenov spoločnosti.

Čo sa skrýva za smrťou členov deštruktívnych kultov? Neexistuje žiadna zhoda týkajúca sa motivácie straty života vo vnútri týchto kultov. Niektorí tvrdia,

že väčšina týchto úmrtí členov kultov bola výsledkom masovej samovraždy organizovanej vodcom skupiny.

Smrť členov Nebeskej brány bola samovraždou. Členovia boli presvedčení, že budú po smrti transportovaní do priestoru lode, kde budú ďalej rozvíjať vyššiu úroveň svojej existencie. Je veľmi ťažké zovšeobecňovať, pretože mŕtvi vo vnútri ugandského Hnutia pre obnovu desatora a Slniečného chrámu boli zabití, aby zakryli finančné podvody svojich vodcov.

Toto bola pravdepodobne motivácia aj v prípade smrti u Jeffrey Lundgren skupiny. Všetky obeť davidianskej vety boli zavraždení svojim vodcom – jedni boli zastrelení a druhí upálení.

- Vraždy zamerané na verejnosť: Aum Shinri Kyo, Rodina (Charles Manson)
- Samovraždy alebo vraždy vlastných členov:
Davidianská vetva, Nebeská brána, Jeffrey Lundgren, Hnutie za obnovu Desatoro Božích prikázaní, Chrám ľudí (Jim Jones), Slniečny chrám

Biele rasistické skupiny

Tie, ktoré hlásajú nenávisť k menšinám – gejom, lesbičkám, Afroameričanom, komunistom. I keby tieto skupiny hlásali toleranciu a nenásilie, ich skryté posolstvo nenávisti inšpiruje niektorých ich členov k tomu, aby sa pripojili k zabíjaniu a vážnym teroristickým činom.

- *Svetová cirkev Stvoriteľa*
- *Pravicové extrémistické skupiny a hnutia*

Niektoré zo skorých varujúcich znakov, upozorňujúcich na možné násilie sú: nelegálne zhromažďovanie a držanie zbraní, premiestnenie sa na vidiek, nárast násilnej rétoriky, vodcovské boje.

V skupinách, kde sa vyskytli vraždy alebo samovraždy sa prejavila väčšina z týchto 10 znakov:

1. **Apokalyptická viera** – kázne a učenie predstaviteľov sa intenzívne sústreďujú na hroziaci koniec sveta, často na veľkú bitku (Armagedónska bitka). Navyše, niektorí lídri učia, že prostredníctvom skupinovej samovraždy, budú v určitom momente premiestnení na nádherné miesto a oslobodení od zničenia zeme, ktoré nastane po ich odchode.

2. Skupina očakáva, že zohrá hlavnú, jedinečnú úlohu na konci časov.
3. **Charizmatický vodca** – skupina je vedená jedným mužským charizmatickým vodcom.
4. Vodca ovláda členov, úzko ich fyzicky, sexuálne a duševne kontroluje.
5. **Sociálne faktory** – ide o malú náboženskú skupinu, nie vybudovanú organizáciu.
6. Skupina (alebo aspoň jadro členov) žije spolu v zámernej komunite, ktorá je izolovaná od ostatnej spoločnosti.
7. Vo vnútri skupiny sa často vyskytuje paranoja, veria, že sú v nebezpečenstve a sú sledovaní a prenasledovaní vládou a ľuďmi mimo skupiny. Ľudia *zvonku* sú demonizovaní.
8. Informácie a kontakty z vonku kultu sú prísne zredukované.
9. **Ostatné faktory** – vedenie skupiny zhromažďuje množstvo pištolí, pušiek, a iných zbraní, jedov a zbraní hromadného ničenia. Môžu pripravovať obranné organizačné štruktúry.
10. Nasledujú istú časť kresťanskej teológie (alebo zmes kresťanstva a niečoho iného), s podstatnými a jedinečnými odchýlkami od tradičnej viery v oblasti predpovedania konca sveta.

Pri sledovaní a označovaní nebezpečných skupín je vždy podstatné uvedomiť si, že čím väčší počet z uvedených znakov a väčšiu intenzitu skupinu preukazuje, tým je nebezpečnejšia pre spoločnosť ako aj pre jednotlivca.

Náboženský extrémizmus

Pojmom extrémizmus sa vo všeobecnosti na Slovensku zvyknú označovať vyhranené ideologické postoje, ktoré vybočujú z ústavných, zákonných noriem, vyznačujú sa prvkami netolerance a sú zamerané proti základným demokratickým ústavným princípom ako sú definované v slovenskom ústavnom poriadku.

V slovenskom kontexte sa zaužívalo delenie extrémizmu na tri základné smery: **pravcový extrémizmus**, **ľavcový extrémizmus** a **náboženský extrémizmus**.

Pravicový extrémizmus popiera fundamentálnu rovnosť ľudí, podceňuje skupiny nejakým spôsobom cudzie. Na miesto princípu rovnakých politických práv pre všetkých by mal nastúpiť politický poriadok, ktorý inštitucionalizuje fundamentálnu nerovnosť ľudí zakladajúcu sa na pôvode, výkone, národnej, etnickej alebo rasovej príslušnosti. Pravicový extrémizmus je reprezentovaný neonacistickými, fašistickými a nacionalistickými orientovanými skupinami a zahŕňa často aj náboženské prvky. Pričom vyššie riziko pre spoločnosť predstavujú skôr skupiny, ktoré ideovo vychádzajú z neofašistických a fašistických myšlienok a tradícií.

Ľavicový extrémizmus do popredia kladie princíp rovnosti a snaží sa ho rozširovať na všetky oblasti života. Zatiaľ čo v komunizme je zásadou rovnosti prekrytá idea individuálnej slobody, v anarchizme je považovaná každá forma štátnosti za represívnu. Na zdôrazňovaní fundamentálnej ľudskej rovnosti sa síce ľavicové extrémistické doktríny zhodujú s demokratickým ústavným štátom, avšak vyvodzujú z tohto etického základného princípu dôsledky, ktoré je možné považovať za radikálne či extrémistické.

Všetky prejavy *náboženského extrémizmu* majú spoločné črty: sú násilné, až brutálne a sú motivované náboženstvom. V spojitosti s náboženstvom sa dosť často používajú rôzne označenia. Niektorí autori hovoria o náboženskom terorizme (Mark Juergensmeyer, 2000), iní o náboženskom extrémizme (Bruce Hoffman, 2000), ďalší o náboženskom násilí (Peter H. Merkl, 1982) a pod.

Terče a ciele náboženských extrémistov sú vzdialené od cieľov politických, spoločenských alebo územných extrémistov. Náboženský extrémisti často presadzujú zvláštnu kombináciu mystických, transcendentných a *Bohom vnuknutých* cieľov. Náboženský extrémizmus zahŕňa také ideologické hnutie, smer alebo organizáciu, ktoré sa snaží o radikálne násilnú transformáciu, nielen politického, ale aj morálneho a kultúrno-spoločenského systému, na náboženských, alebo teologických predstavách, učení či iných východiskách.

V šesťdesiatych rokoch 20. storočia nemala ani jedna vtedy aktívna teroristická skupina náboženský charakter. Zo súčasných známych teroristických skupín má približne celá štvrtina náboženskú motiváciu. Náboženský extrémisti chcú rýchle zmeny a aby ich dosiahli, sú pripravení prinášať veľké

obete. Vo všetkých prípadoch boli aktéri presvedčení, že ich čin nebol len obyčajným splnením božej vôle, ale urýchlenním spásy celého ľudstva.

V zozname medzinárodných teroristických organizácií Ministerstva zahraničných vecí USA z roku 1980 by sme len veľmi ťažko mohli nájsť náboženské organizácie. V dnešných európskych či amerických zoznamoch najnebezpečnejších teroristických organizácií je viac než polovica náboženských. Sú medzi nimi židovské, moslimské, budhistické i kresťanské. Podiel náboženských skupín na medzinárodnom terorizme výrazne stúpol. Preto aj bývalý minister zahraničných vecí Warren Christopher povedal, že teroristické činy v mene náboženstva a etnickej identity sa stali „jednou z najdôležitejších bezpečnostných výziev na obzore prebudenom po studenej vojne“. (Juergensmeyer, 2001)

Motivácia náboženských extrémistov býva rôzna. Náboženský extrémizmus obsahuje prvok božieho prikázania, vnuknutia, ktorý svetskému terorizmu chýba. Svetskí teroristi sa pokúšajú oslovovať ľudí, ktorí s nimi sympatizujú, členov komunity, ktorú podľa svojho tvrdenia ochraňujú, alebo ľudí trápených nespravodlivosťami, za ktorých sa cítia oprávnení hovoriť. Naproti tomu náboženský extrémisti sa angažujú v boji, ktorý považujú za „totálnu vojnu“. To im umožňuje uplatňovať násilie bez obmedzenia a každý, kto nie je členom ich náboženstva, môže byť považovaný za legitímny cieľ. Náboženský extrémisti sa zvyčajne usilujú len o prospech príslušníkov svojho náboženstva. (Encyklopedie – Světový terorizmus, 2000)

Problém býva v interpretácii vieroučných dokumentov, keď v každom náboženstve existuje istá miera slobody. A tak náboženské authority, či už ide o ajatolláhov, mullahov, rabínov, kňazov, pastorov alebo reverendov, môžu interpretovať vieroučné texty (Korán, Bibliu, Tóru), akoby náboženstvo ospravedlňovalo akty násilia.

Tak sa z náboženských teroristov stávajú bojovníci za božiu vec, oveľa odhodlanejší a krutejší než svetskí teroristi.

Zatiaľ čo svetskí teroristi vidia samých seba vo vnútri systému, ktorý sa snažia zlepšiť, náboženský extrémisti vnímajú samých seba mimo systému, ktorý

podľa nich nestojí za záchranu – preto sa usilujú o rozsiahle a radikálne zmeny. Tento pocit odcudzenia sa systému umožňuje náboženským extrémistom používať omnoho ničivejšie násilie proti väčšiemu počtu ľudí. Náboženský extrémisti považujú ľudí mimo svojej komunity za podradných, celkom zámerne ich preto označujú dehumanizujúcimi pojmami, ako napr. neveriaci psi, diablove deti.

Náboženské extrémistické skupiny v súčasnosti predstavujú odlišné a potenciálne oveľa väčšie nebezpečenstvo než tradičný terorizmus. Sú totiž úplne nevypočítateľné. Podľa Bruca Hoffmana nikto nevie, prečo sa niektoré okrajové hnutia, inak vcelku mierumilovné náboženské spoločnosti z ničoho nič uchýlia k násiliu a pustia sa do smrtonosnej kampane terorizmu. A tak tradičné poňatie politiky boja s terorizmom – ako politické ústupky, peňažné odmeny, amnestie – na náboženských extrémistov vôbec neplatí. (Encyklopedie – Světový terorismus, 2000).

Psychológia náboženského násilia

Motívy náboženských útokov sú rôzne – ideológia, zisk, afekt, uznanie, vandalizmus, experiment. Ideologicky motivované teroristické útoky sú najkatastrofickejšie a najnebezpečnejšie. Aktéri sú takmer výhradne profesionáli. Ide o krajne politickú, rasovú, etnickú alebo náboženskú orientáciu. Druhým motívom úzko súvisiacim s ideológiou je snaha získať uznanie.

Páchateľ umiestni na určitom exponovanom mieste alebo na svojom tele výbušný systém, ktorý potom sám odpáli a stáva sa hrdinom skupiny, v mene ktorej koná. Dôsledkom bývajú ľudské obete a veľké materiálne škody. Hoci teroristické činy mnohých skupín mali náboženské aspekty, ich politická, etnická a nacionálna motivácia bola hlavným hybným faktorom v minulosti. Ale všetko sa zmenilo v 80. rokoch minulého storočia. To bola dekáda dramatického nárastu náboženského extrémizmu, najmä vo forme radikálnych islamských a židovských skupín. Mnohé náboženské skupiny majú vlastné radikálne frakcie, ktoré prispievajú do štatistiky teroristických činov.

Všetky svetové náboženstvá agresívne správanie a samovražedné útoky jednoznačne odsudzujú. Lenže tak Bibliu, ako aj Korán možno vykladať rôzne.

Niektorí vykladači Koránu pokladajú samovražedný atentát za cestu do raja. A veriaci, ktorí sa nemôžu presvedčiť o tom, čo hlása Korán, lebo nevedia čítať alebo plne dôverujú svojim duchovným vodcom, sa stávajú pre vražedných fanatikov ľahkou obeťou.

Podľa Marka Juergensmeyera, historický moment globálnej transformácie poskytuje príležitosť náboženstvu – so všetkými jeho predstavami a myšlienkami – znovu si zabezpečiť verejnú moc. Znehodnotenie svetskej autority a potreba alternatívnych ideológií verejného poriadku je v pozadí náboženského nepokoja. (Juergensmeyer, 2000)

Ako môžeme vysvetliť činy náboženského terorizmu? Jasné je, že teroristi sa dopustili zla, a v istom zmysle sú zlými vo svojej nenávisti k ostatným ľuďom, ale sú to normálne ľudské bytosti, ktoré niečo motivuje, aby páchali akty násilia, proklamujúc božské schválenie.

Juergensmeyerov výskum a analýzy nám poskytujú isté vysvetlenie. Po rozhovoroch s teroristickými vodcami z mnohých skupín vytvoril zaujímavý prehľad.

Mohli by sme výsledky jeho prieskumu zhrnúť do nasledujúcich bodov:

- **Kozmická vojna**

Čím sa členovia teroristických skupín cítia viac a viac ohrozovaní vnímanými nepriateľmi, boje skutočného sveta začínajú nadobúdať transcendentálnu symboliku. Skupinovú náboženskú ideológiu transformuje predstavu boja do kozmickej dimenzie (boj medzi dobrom a zlom, boj vo svätej vojne).

Táto koncepcia kozmického konfliktu dáva teroristom nádej a motiváciu bojovať.

- **Biblická metaforickosť**

Predstava kozmickej vojny sa umocňuje citáciou z posvätných kníh, ktorá jej dodá božský rozmer. Kresťanskí vlastenci sa budú napr. odvolávať na biblický text, ktorý hovorí: „*Pán je bojovník*“ (Ex 15,3)...

- **Morálne oprávnenie**

Len čo náboženský extrémisti začnú vnímať svoje boje ako súčasť kozmickej vojny, členovia skupiny sa považujú za svätých bojovníkov. Ich úloha v boji je symbolizovaná množstvom posvätných citátov a citátov rôznych duchovných autorít, ktoré im potvrdzujú prirodzenosť ich posvätného boja.

- **Mučeníci a démoni**

Samovražední útočníci sa stávajú mučeníkmi, obetnými baránkami a hrdinami vo svätej veci. Naopak, nepriateľ sa dehumanizuje a stáva sa démonom a súčasťou zla.

V posledných desaťročiach sa fenomén ozbrojených náboženských skupín stáva čoraz rozšírenejší. Mnohé z hlavných svetových náboženstiev a nových náboženských hnutí participovalo na rôznych teroristických útokoch.

Terorizmus sa nevyskytuje len na tradičných miestach, ako je Blízky východ, ale aj v oblastiach, kde sme ho predtým nezaznamenali. Príkladom toho je sekta Óm šinri-kjó. Sekta vychádzajúca z budhizmu, ktorý je všeobecne považovaný za mierumilovné náboženstvo. Príbeh tejto skupiny je podobný mnohým iným, čo nám môže slúžiť ako exemplárny prípad. Óm šinri-kjó (Aum Shinri Kyo) vznikla ako obyčajná náboženská skupina v 80. rokoch dvadsiateho storočia. Na jej čele stál charizmatik Šókó Asahara.

V druhej polovici osemdesiatych rokov sa snažila získať finančné zdroje na ďalšiu expanziu. Členovia skupiny ako lacná pracovná sila začali podnikáť, aby získali finančné zdroje na svoje ďalšie aktivity. Neskôr sa skupina snažila rozšíriť svoj vplyv na spoločnosť. Využili masívnu kampaň v médiách a zúčastnili sa na voľbách v Japonsku, pričom prišlo k vnútornej reorganizácii skupiny. Jej štruktúra bola prispôbena štruktúre japonskej vlády, ale voľby sa skončili fiaskom. Keďže sa im nepodarilo presadiť sa v spoločnosti „mierovou cestou“, podobne ako mnohé iné skupiny stojace na periférii spoločnosti siahli po ozbrojených prostriedkoch. V prípade Óm šinri-kjó bol tento cieľ posilnený údajnými víziami Šókó Asaharu o blížiacej sa kataklizme, ktorú prežijú len členovia skupiny. Na túto katastrofu však odmietol len tak nečinne čakať a rozhodol sa ju urýchliť. Skupina zhromažďovala zbrane, najmä chemické a zriadila si vlastné laboratórium na ich výrobu.

Po nastolení novej vlády očakávali obdobie Zlatého veku, podobne ako iné extrémistické náboženské skupiny. Toto obdobie je v ich ponímaní akýmsi návratom do minulosti, do života harmónie s ostatnými ľuďmi a prírodou.

V máji 1995 spáchala skupina plynom sarín útok na tokijské metro. V japonskej i svetovej verejnosti to vyvolalo obrovský šok. Stalo sa tak prvý raz

v histórii moderných demokracií, že sa náboženská spoločnosť, ktorá vyrástla z kultúry danej krajiny, prezentovala takýmto spôsobom.

Veda a ideológia nepotrebujú nevyhnutne premiestnenie a redefinovanie náboženskej viery.. Ak sú základné materiálne potreby naplnené, ľudia sa vo väčšej miere zaujímajú o otázky spravodlivosti a hľadajú zmysel života, obracajú svoju pozornosť k hodnotám, v ktorých náboženstvo zohráva dôležitú úlohu.

V spojitosti so samovražednými útokmi existujú názory, že ich vykonávajú fanatici a psychicky chorí ľudia. Výsledky doteraz uskutočnených výskumov ukazujú, že väčšina teroristov je psychicky normálna a je si plne vedomá svojho osudu ako obete.

Mučeníctvo totiž ponúka príležitosť zapôsobiť na spoločnosť, napr. v prípade palestínskych skupín sa už u detí oslavuje sebaobetovanie v službe palestínskej veci. Spoločenské, kultúrne a náboženské ocenenie zahŕňa aj duchovné odmeny v posmrtnom živote, slávu, finančné poplatky, či bezplatné bývanie pre rodinu útočníka. Nie je náhoda, že v súvislosti s 11. septembrom 2001 prišlo k prehodnoteniu profilu samovražedných útočníkov. Išlo o vysoko vzdelaných vysokoškolských študentov, ženatých alebo zasnúbených mužov stredného veku, otcov detí, synov bohatých rodín. Napríklad podľa Hassana Salameina, ktorý si za vraždy odpykáva 46 doživotných trestov v izraelských väzniciach, bombové útoky nie sú samovraždou. Samovražda je podľa neho čin duševne chorého a sebeckého človeka. Na rozdiel od toho považuje bombový samovražedný atentát, vykonaný rukou svätého bojovníka, za obeť Alahovi a za tento zásluhný čin ho čaká zaslúžená odmena. (Nižňanský, 2004) Bruce Hoffman (2001) stručne zhodnotil 11. september 2001 takto:

„V retrospektíve to v roku 1995 nebol útok nervovým plynom sarín na tokijské metro, čo malo mať hlavný vplyv na naše protiteroristické myslenie, ale decembrový únos lietadla Air France s pasažiermi v roku 1994 v Alžírsku teroristami patriacimi k ozbrojenej islamskej skupine (GIA). Ich plánom bolo zrútenie plného lietadla do centra Paríža. Plynie z toho ponaučenie, že nepotrebujeme nerealistickú vševetúcosť, ale skôr si potrebujeme premyslieť celý rámec potenciálnych útokov, a nie len tých s krajným koncom technologického spektra.“

Náboženstvo a násilie, prečo náboženstvo potrebuje násilie

V predchádzajúcich opisoch nemáme nič, čo by potvrdzovalo potrebu násilia v náboženstve, avšak náboženský jazyk dáva význam násiliu a zahŕňa ho v istom zmysle do svojho svetonázoru. Násilie v konečnom dôsledku naruša poriadok a má v sebe potenciál spôsobovať konečný zmätok v ľudskom živote – fyzickú deštrukciu a smrť. Preto odkedy bol náboženský jazyk o napätí medzi poriadkom a chaosom (neporiadkom), bol vždy aj o násilí.

Symbols a mytológia väčšiny náboženských tradícií sú naplnené násilnými predstavami a ich história je popretkávaná krvou. Centrálnym symbolom kresťanstva je kríž (popravisko), na ktorom stále v rímskej tradícii visí ľudské telo. Z nekresťanského pohľadu najposvätejšie kresťanské rituály pripomínajú kanibalizmus, kde sa symbolicky je ľudské telo a pije ľudská krv.

Ježišove slová Toto je moje telo a Toto je moja krv sú najslávnostnejšie slová Ježiša, ktoré vyjadrujú transsubstanciáciu chleba a vína, t. j. identifikáciu podmetu a predmetu. Pre slovo telo je tu použitý grécky výraz soma. Nejde tu o označenie tela v nejakej opozícii voči duši a duchu, ale zvýrazňuje skôr jednotu človeka v jeho komunikačných možnostiach so svetom a s Bohom. Potom Ježišovo vyjadrenie Toto je moje telo možno rozumieť asi v tomto zmysle: «Toto som ja sám s mojím životom». Podobne je to so slovami nad kalichom: formula premenenia vína «Toto je moja krv» je v dokonalej paralele s chlebom. Identifikácia chleba a vína s telom a krvou je veľmi jasne vyjadrená, je tu zmazaný akýkoľvek iný význam (transsignifikácia, transfinalizácia) a formulácia oboch premenení, výslovne vyjadrená slovami „...ktorá sa vylieva za všetkých“ má povahu zmluvy. Mt 26,28 („...vylieva za všetkých na odpustenie hriechov“); Lk 22,19 („Toto je moje telo, ktoré sa dáva za vás. Toto robte na moju pamiatku“); 1Kor 11,24 („Toto je moje telo, ktoré je pre vás, toto robte na moju pamiatku“); 1Kor 11,25 („Tento kalich je nová zmluva v mojej krvi. Toto robte, kedykoľvek ho budete piť, na moju pamiatku“). Krv je podľa židovských predpisov sídlom života. Ježiš ponúka krv a dáva tak najavo, že tým vydáva svoj život.

V určitom zmysle ide o symbolický náboženský jazyk, pri ktorom je prítomná aj interpretácia, ale je zrejmé, že násilie bolo a je súčasťou náboženského slovníka nielen v kresťanstve.

Vzniká otázka, ako sú tieto symbolické predstavy násilia spojené s reálnymi násilím a do akej miery ovplyvňujú skutočné násilie? Časté vysvetlenie býva, že náboženské symboly sú preto spojené s reálnym násilím, lebo náboženstvo je zneužívané násilnými ľuďmi. Toto vysvetlenie vytvára z náboženstva čistú a nevinnú obeť tmavej sily ľudského bytia, ale obsahuje pravdivé tvrdenia. Náboženstvo skutočne býva občas zneužívané a je veľmi dôležité pochopiť, prečo ľudia, ktorí sú zapojení do násilných bojov, využívajú náboženský jazyk. Vyvstáva aj otázka, ako je symbolická prezentácia náboženského násilia spojená so skutočným násilím. Príčinou, ktorá sa často kladie ako vysvetlenie je, že náboženské symboly sú spojené s reálnym násilím, pretože sú zneužívané násilnými jednotlivcami. Toto vysvetlenie vytvára z náboženstva nevinnú obeť tmavej sily ľudskej prirodzenosti. Pravdou je, že náboženstvo niekedy býva zneužívané a je podstatné pre ďalšie skúmanie pochopiť prečo ľudia, ktorí konajú násilné činy, sa v tom istom čase uchýľujú k jazyku či symbolike náboženstva. Jednou z odpovedí je fakt, že sakralizácia politickej aktivity dodáva jej konateľom auru legitimacy, ktorú by inak nemali, teda fakt, že náboženstvo dáva morálne ospravedlnenie násilia. Stotožnením sociálneho boja s kozmickým bojom poriadku a chaosu, pravdy a zla politickí aktéri ospravedlnia svoje použitie násilných prostriedkov. Tí, ktorí chcú morálne oprávnenie pre použitie násilia, a tí, ktorí nemajú oficiálny súhlas uznanej vládnej moci, nachádzajú tak vyššiu úroveň oprávnenia pre použitie násilia – metamorálku (nadprirodzenú morálku), ktorú práve náboženstvo poskytuje. Povýšením svetského boja na kozmickú úroveň sa môžu vyhnúť zvyčajnému morálnemu obmedzeniu pre zabíjanie. Je zaujímavé, že najznámejšie prípady náboženského násilia v súčasnom svete sa udiali na miestach, kde majú problémy s definovaním charakteru národného štátu (napr. Palestína, Írsko, Irak, Afganistan). Náboženstvo poskytuje základy pre nový národný konsenzus a nový druh vodcovstva. Existuje veľa spoločenstiev, ktorých jazyk kozmických bojov ospravedlňuje násilné činy.

Deštrukcia je logickou súčasťou náboženstva a v podstate každá náboženská tradícia sa zaoberá predstavou chaosu a teroru. Ale symbolické násilie nevedie v každom prípade ku krviprelievaniu a dokonca horlivosť politických aktérov využiť náboženskú symboliku nie je vo všetkých prípadoch dostatočná

na násilný koniec. Súčasný nárast náboženského násilia vo svete poukazuje na naliehavosť skúmania rôznych prístupov k násiliu a k zisteniu kedy sa zneužitie náboženskej symboliky premieňa aj na skutočný akt násilia a na identifikáciu tých charakteristík náboženstva, ktoré prispievajú k násiliu. Snaha sociálnych vedcov by sa mala zamerať hlavne na sociálne a politické aspekty tohto problému, ale je potrebné si všímať aj samotnú logiku jednotlivých náboženstiev.

David C. Rapoport (1985) napr. identifikuje niekoľko znakov mesiášskych hnutí, ktoré pokladá za vedúce k násiliu, väčšina z nich je charakterizovaná túžbou po rozporuplnom oslobodení od útaku.

Naopak sociológ Mark Juergensmeyer (2007) pri svojich charakteristikách vychádza z náboženskej rétoriky kozmickej vojny. Rozlišuje tri základne charakteristiky, ktoré vedú k násilnému koncu zneužitia symbolického jazyka náboženstva

1. *Ak je samotný zápas chápaný ako obrana základnej totožnosti a dôstojnosti.* Pokiaľ sa konfrontácii pripisuje zásadný význam, rastie pravdepodobnosť, že vojna bude vnímaná ako kultúrna vojna s duchovnými dôsledkami. Je to spojené s apokalyptickou vierou, kde sú kázne a učenie predstaviteľov intenzívne sústredené na hroziaci koniec, často na veľkú bitku (Armagedonská bitka). Niektorí lídri navyše učia, že prostredníctvom skupinovej samovraždy v určitom momente budú premiestnení na nádherné miesto a oslobodení od zničenia zeme, ktoré nastane po ich odchode.
2. *Ak je porážka v zápase nemysliteľná.* Ak je negatívne vyústenie konfliktu vnímané ako niečo absolútne nepredstaviteľné pre tých, ktorí sa ho zúčastňujú, môže to viesť k tomu, že boj bude vnímaný tak, akoby k nemu dochádzalo na transhistorickej rovine. Býva to napr. spojené s očakávaním jedinečnej úlohy skupiny na konci časov, resp. v histórii ľudstva.
3. *Ak sa zápas ocitne v slepej uličke.* Ak sa zápas stane ľudsky beznádejný, začne byť pravdepodobné jeho opätovné premyslenie a vyjadrenie posvätným jazykom, takže možnosť víťazstva je v Božích rukách. Vo vnútri skupiny sa často vyskytuje paranoja, veria, že sú v nebezpečenstve, a že sú sledovaní a prenasledovaní vládou a ľuďmi mimo skupiny. Ľudia „zvonku“ sú demonizovaní.

Podľa Juergensmeyera prítomnosť ktorejkoľvek z vymenovaných charakteristík zvyšuje pravdepodobnosť, že zápas, ktorý je vedený v skutočnom svete, bude chápaný ako svätá vojna odohrávajúca sa v kozmických kulisách.

Ak príde k sakralizácii konfliktu, jednoduchý konflikt sa pretransformuje na kozmickú úroveň, použitie násilia sa tak legitimizuje a najmenšia provokácia alebo urážka môže viesť k teroristickému útoku. Veľkým príslubom kozmickej vojny je, že poriadok zvíťazí nad chaosom, veľkou iróniou však zostáva, že mnohí musia zomrieť, aby mohla zvíťaziť konkrétna vízia víťazstva a ich otrasná dráma mohla byť ukončená.

Náboženstvám ako takým nemôžeme pripisovať všeobecnú charakteristiku mieru alebo militantnosti, ale vždy musíme pozerať aj na to, aké postoje jednotlivé náboženstva obhajujú. Problém je v tom, že diverzita existuje nielen medzi tradíciami, ale aj v ich vnútri.

Aktivita 3

Názov: *NÁBOŽENSKÝ EXTRÉMIZMUS VS. ĽUDSKÉ PRÁVA*

Cieľ: Aktivita, ktorá má viesť študentov k tomu, aby sa zamysleli nad súvislosťou náboženského extrémizmu a ochranou ľudských práv.

Potrebný čas: 45 minút

Pomôcky: flipchart alebo tabuľa, fixky (kriedy), kopírované texty, ceruzky

Opis aktivity:

a) 7 minút

- Na úvod zadajte študentom písomnú úlohu na tému: *Aký je rozdiel medzi vojnou a útokom náboženského extrémistu?*
- Vyberte dobrovoľníkov, ktorí svoj názor prečítajú. Zapisujte na tabuľu hlavné charakteristiky (na dve polovice), ktoré študenti prezentujú.

b) 13 minút

Rozdeľte študentov do štvorčlenných skupín a rozdajte nasledujúci text s úlohou: *Ktoré z týchto príkladov sú podľa teba prejavom extrémizmu? Svoje rozhodnutie zdôvodnite.*

- Skupina radikálnych ochrancov života zničí výťah v nemocnici, kde sa vykonávajú interrupcie. (ide o trestný čin, ale nie o prejav extrémizmu v tom zmysle v akom ho definujeme a chápeme)
- Organizácia v krajine A zaplatí skupine ľudí z krajiny B za likvidáciu svojich odporcov v krajine A. (prejav extrémizmu)
- Organizácia z krajiny C počas vojny s krajinou D nešťastnou náhodou pri bombardovaní zabije civilistov. (ide o čin v čase vojny, ale nie o prejav extrémizmu v tom zmysle ako ho definujeme a chápeme)
- Náboženská organizácia krajiny E nastraží bombu na železničnej trati v krajine F, ktorej vláda podporuje diskrimináciu náboženskej skupiny v krajine E. (prejav extrémizmu)

Porovnajte so študentmi ich závery.

Vytvorte vlastnú definíciu náboženského extrémizmu (podstatné sú: náboženská motivácia, násilie, transcendentné ciele).

c) 15 minút

Zdajte skupinám nasledujúce otázky:

Sú činmi extrémizmu porušované ľudské práva? Ktoré?

Aké môžu byť argumenty extrémistov pre svoje činy?

Môžu byť v rámci boja proti extrémizmu porušené niektoré ľudské práva? Ktoré?

Aké môžu byť argumenty v boji proti extrémizmu?

- Diskutujte o paradoxe – náboženský extrémisti väčšinou tvrdia, že bojujú za svoje ľudské práva – napr. právo na slobodu vyznania a pritom svojimi metódami často porušujú ľudské práva a konajú zločiny na nevinných ľuďoch.
- Pripomeňme, že náboženský extrémizmus je často spojený s inými negatívnymi javmi – obchod s drogami, obchod so zbraňami, obchod s ľuďmi. V rámci boja proti extrémizmu sú často porušované ľudské práva podozrivých z extrémizmu – obmedzenie ich osobnej slobody (zadržanie na dlhšiu dobu ako určí zákon); použitie špeciálnych vyšetrovacích metód (nehumánne metódy hraničiace s mučením).

d) 10 minút

Povedzte študentom, aby ľubovoľne dopísali nasledujúcu vetu. Nechajte dobrovoľníkov prečítať ich názory.

V rámci boja proti extrémizmu môžu/nemôžu byť porušené ľudské práva, pretože...

Záver

Učebný zdroj ponúka učiteľovi možnosť doplniť si teoretické vedomosti potrebné na začleňovanie problematiky náboženstva do výchovy a vzdelávania detí a viesť ich tak, k náboženskej tolerancii, k posilňovaniu pozitívneho postoja k náboženským menšinám a k ľuďom rôznych náboženstiev a kultúr.

- Osvojiť si základné vedomosti a zručnosti potrebné na pochopenie náboženstva v súčasnom svete.
- Získať zručnosť veku primerane aplikovať vedomosti z oblasti duchovných tradícií súčasného sveta a z problematiky medzináboženskej tolerance do vyučovacieho procesu.
- Integrovať poznatky o základných dokumentoch ľudských práv týkajúcich sa náboženstva do obsahu učiva.
- Formovať postoje dôležité na podporu ľudskej dôstojnosti v súlade s hodnotami ako sú ľudské práva, rovnosť a tolerancia.
- Zvyšovať a posilňovať kompetencie a vedomostnú úroveň učiteľov v tejto problematike, a tak predchádzať negatívnym javom spoločnosti ako je diskriminácia, psychická manipulácia, psychické a fyzické zneužívanie alebo iná obdobná intolerancia.
- Posilňovať právne vedomie učiteľov v oblasti efektívneho využívania ochranných prostriedkov.
- Schopnosť reflektovania náboženstva ako kultúrneho fenoménu a jeho sprístupnenie žiakom prostredníctvom edukácie bez toho, aby dochádzalo ku svetonázorovej indoktrinácii.

Zoznam bibliografických odkazov

- BERGER, P. L. *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. New York : Doubleday, 1967. ASIN B0006BQVHY
- BRACKETT, D. W. *Svatý teror. Armageddon v Tokiu*. Praha : Mladá Fronta, 1998. 207 s. ISBN 8020406697.
- CIPÁR, M., MORAVČÍKOVÁ, M. Cirkvi a náboženské spoločnosti v zjednocujúcej sa Európe. In *Vznik a perspektívy politickej vedy na Slovensku*. Trnava : Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity, 2002. ISBN 8089074332.
- CIPÁR, M. Islamský fundamentalizmus a spoločenské a právne postavenie muslimských komunit v Európe. In GREŠKOVÁ, L. ed. *Terorizmus v náboženskom kontexte*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2003.
- COOKSON, C. ed. *Encyclopedia of Religious freedom*. New York, 2003. ISBN 0415941814.
- CRENSHAW, M. *Terrorism in Context*. Pensylvania : The Pensylvania State University Press, 1995. 633 s. ISBN 0271010150.
- CROZIER, B. *A Theory of Conflict*. London : Hamish Hamilton, 1974.
- ČIKEŠ, R. *Vzťahy štátu a cirkví na Slovensku*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010. ISBN 9788089096435.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Praha : Portál, 2000.
- ESPOSITO, J. L. *The Islamic Threat: Myth or Reality*. New York : Oxford University Press, 1983.
- FREAMON, B. K. Martyrdom, Suicide, and the Islamic Law of War: A Short Legal History. In *Fordham International Law Journal*, vol. 27, pp. 299-369, December 2003. ISSN 0747-9395.

- GREŠKOVÁ, L. *Náboženský extrémizmus ako politický fenomén : v Európe a na Slovensku*. Dizertačná práca SAV, Ústav politických vied, 2008.
- GREŠKOVÁ, L. ed. *Terorizmus v náboženskom kontexte*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2003. ISBN 8089096107.
- GREŠKOVÁ, L. Náboženský extrémizmus. In *Sociálna prevencia* 1/2013, s. 21-22. ISSN 1336-9679.
- GREŠKOVÁ, L. *Spoločenské reakcie na náboženské menšiny* In PROSTREDNÍK, O. eds. *Cudzie nechceme, svoje si nedáme?* Bratislava : Univerzita Komenského, 2013, s. 45-62. ISBN 978-80-223-3432-7.
- HASTEDT, G. P. KNICKREHM, K. *Dimensions of World Politics*. HarperCollins College Div : James Madison University, 1991. ISBN 0060426748.
- HOFFMAN, B. *Rethinking Terrorism in Light of a War on Terrorism, Testimony of Dr. Bruce Hoffman*. [online]. [cit. 16-12-2013]. RAND. Dostupné na internete: <<http://www.rand.org/publications/CT/CT182/CT182.pdf>>.
- HOFFMAN, B. *Encyklopedie – Světový terorismus*. Praha : Svojtka & Co., 2000. ISBN 8072373404.
- HÖHN, H. *Diagnóza doby: Náboženstvo a spoločenské procesy modernizácie*. Budapešť : kongres FEECA, 1998.
- CHOMEJNÍ, R. *Velájate fakih (Vláda duchovného)*. Teherán, 1980. In MENDEL, M. *Džihád*. Brno : Atlantis, 1997, 187 s. ISBN 9788071083160.
- INGLEHART, R. The Silent Revolution in Europe : Intergenerational Change in Post-industrial Societies. In *American Political Science Review*. ISSN 003-0554, 1971, vol. 65, no. 4, s. 991-1017.
- JOHNSON, S. The Militia Kinship with Aum Shinrikyo Sects: An Apocalyptic Vision is empowering to outcasts, crazies and tech-minded. In *Los Angeles Times*, 1995, May 26, s. 7. ISSN 0458-3035.
- JUERGENSMEYER, M. *Global religions : A Handbook*. New York : Oxford, 2002. ISBN 0199767645.
- JUERGENSMEYER, M. *Terror in the Mind of God*. Berkley, Los Angeles : University of California Press, 2000. 316 s. ISBN 0520240111.
- JUERGENSMEYER, M. *The New Cold War? Religious Nationalism Confronts the secular State*. Berkley : University of California Press, 1993. ISBN 0520086511.

- KIDDER, M. R. Unmasking Terrorism. In *Christian Science Monitor Special Report*, June 21-27, 1986.
- KLEINE, CH. Buddhismus ohne Buddhisten oder : Die wahre Religion Gautamas als orientalistisches Phantasieprodukt. In *Spirita : Zeitschrift für Religionswissenschaft*, 1998.
- KROPÁČEK, L. *Islám a Západ : historická paměť a současná krize*. Praha : Vyšehrad, 2002. ISBN 8070215402.
- LAQUEUR, W. *The Age of Terrorism*. Boston : Little Brown, 1987. 385 s. ISBN 0316514780.
- LAQUEUR, W. *Terrorism*. Boston : Little, Brown, 1977. ISBN 0316514705.
- LAVEY, A. S. *Satanská bible*. Reflex, 1991. ISBN 8090085725.
- LEVITT, G. *Democracies against terror*. New York : Praeger, 1988. 160 s. ISBN 0275930211.
- LYONS, A. *Satan tě chce*. Brno : Nakladatelství Tomáše Janečka, 1995. ISBN 8085880059.
- MACHÁČKOVÁ, L., DOJČÁR, M. *Duchovní scéna na Slovensku II*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2002. ISBN 8096855980.
- MENDEL, M. *Džihád– Islámské koncepcie šíření víry*. Brno : Atlantis, 1997. 231 s. ISBN 0710583160.
- MELTON, J. G. *Encyclopedic Handbook of Cults in Amerika*. New York : Garland, 1986. ISBN 0815311400.
- MORAVČÍKOVÁ, M., VALOVÁ, E. *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2002*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2003. ISBN 8089096077.
- MORAVČÍKOVÁ, M., VALOVÁ, E. *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2003*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2004. ISBN 8089096158.
- MÜLLER, Z. *Svaté války a civilizační tolerance*. Praha : Academia, 2005. ISBN 8020013555.
- NIŽŇANSKÝ, J. Teroristi a samovražedné útoky. In MORAVČÍKOVÁ M., VALOVÁ, E. *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2003*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2004.
- OPATRNÝ, A. *Nekonečné cesty k „zaslíbené zemi“*. Budapešť : Kongres FEE-CA, 1998. ISBN 8071925411.

- POST, J. M. *Leaders and Their Followers in a Dangerous World : The Psychology of Political Behavior*. Washington : Cornell University Press, 2004. ISBN 0801441692.
- POST, J. M. Notes on the Psychodynamic Theory of Terrorist Behavior. In *Terrorism : An International Journal* (1984), vol. 7, s. 246. ISSN 0022-0027.
- RAPOPORT, D. C. *Inside Terrorist Organizations*. New York : Frank Cass Publishers, 2001. 273 s. ISBN 0714681792.
- RAPOPORT, D. C. *Assassination and Terrorism*. Toronto : CBS Merchandising, 1971. 0887940684.
- RIESEBRODT, M. *Pious passion : The Emergence of Modern Fundamentalism in the United States and Iran*, Berkeley : University of California Press, 1993. ISBN 0520074645.
- ROBBERS, G. (ed.) *State and Church in the European Union*. Baden –Baden : Nomos Verlagsgesellschaft, 1996. ISBN 3832913114.
- ROBERTSON, R. *Globalization – Social Theory and Global Culture*. London : Sage Publications Ltd, 1992. ISBN 0803981872.
- SCHMID, A. P., JONGMAN, A. J. *Political Terrorism : A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature*. New Brunswick, New Jersey : Transaction Books, 1988. ISBN 0444856595.
- TAMBLIAH, S. J. *Buddhism Betrayed? Religion, Politics and Violence in Sri Lanka*. Chicago-London : University of Chicago Press, 1992. ISBN 0226789500.
- TÍŽIK, M. *K sociológii novej religiozity, Podoby zmeny náboženského života v 20. storočí*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2006. ISBN 8022321311.
- TOMKA, M. Vallási változások Európában. In *Vallás és multikulturalizmus*. Debrecen : KLTE Szociológiai Tanszék, 1998. s. 27. ISBN 963 8300 54.
- TYLOR, E. B. *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art, and Custom*, London : J. Murray, 1970.
- VONDRÁČEK, V. *Úvahy psychiatricko-psychologické*. Praha : Avicenum, 1975.
- WAIŠOVÁ, Š. *Řešení konfliktu v mezinárodních vztazích*. Praha : Portál, 2005. ISBN 8073803391.
- WALD, K. D. *Religion and Politics in the United State*. New York : St. Martin's Press, 1987. ISBN 0742518418.

WALLENSTEEN, P. *Understanding Conflict Resolution. War, Peace and the Global System*. London : Sage Publications, 2002. ISBN 1412928583.

WARNER, R.S. Work in progress toward a new paradigm for sociological study of religion in the United States. In *American Journal of Sociology*. 98 (5): 1044-93, 1993. ISSN 1198 3655.

WIDL, M. *Křesťanství a esoterika*, Kostelní Vydří : Karmelitánske nakladatelství, 1997. ISBN 807192217X.

WILKINSON, P. *Political Terrorism*. London : Macmillan, 1974.

WILKINSON, P. *Terrorism and the Liberal State : The Problems of Response*. Basingstoke : Macmillan, 1986. ISBN 0333394909.

WOODHEAD, L. et al. (eds.) *Religions in the Modern World : Traditions and Transformations*. London, New York : Routledge, 2002. ISBN B00DT65LLK.

WRIGHT, Q. *A Study of War*. Chicago : University of Chicago Press, 1942.

YOUNG, L. A. (ed.) *Rational Choice Theory and Religion : Summary and Assessment*. New York, London : Routledge, 1997. ISBN 0415911923.

IHF Report on Intolerance and Discrimination against Muslims in the EU – Developments since September 1, 7. marca 2005.

Korán. Praha : Academia, 2000, s. 172. ISBN 8020002464.

Satanizmus. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2002.

ISBN 8096855999.

Správa TE-SAT 2008. EU Terrorism situation and trend report. Europol, 2008.

Správa o stave a vývoji extrémizmu na území Slovenskej republiky v roku 2001.

Bratislava : Prezídium Policajného zboru, 2002. s. 3.

Transatlantické trendy. Hlavné zistenia 2007.

Ústava Slovenskej republiky.

Zbierka zákonov SR.

Internet

<http://www.worldvaluessurvey.org/>

<http://religions.pewforum.org/reports#>

http://www.hazz.sk/HaZZ/Aktuality-css.asp#Najvyssiu_doveryhodnost

<http://www.rand.org/publications/CT/CT182/CT182.pdf>

<http://forum.humanisti.sk/viewtopic.php?t=64>
<http://www.minv.sk/extremizmus/VS01.htm>
<http://www.666.sk/>
<http://www.euractiv.sk/se/151/Obrana-a-zahranicie>
<http://assembly.coe.int/ASP/Press/StopPressView.asp?ID=1899>
<http://www.amnesty.sk/texty/14/vseobecna-deklaracia-ludskych-prav>
<http://www.rand.org/publications/CT/CT182/CT182.pdf>

Ostatné bibliografické odkazy

Madrid: Vláda obviňuje z útokov na vlaky teroristov z ETA. In *Hospodárske noviny*, 11. 3. 2004, s. 6. ISSN 1335-4701.

GERBAUD, D. Pour qui votent les catholiques? In *La Croix*, 5. marec 2007, s. 8. ISSN 0242-6056.

GREŠKOVÁ, L. Premena duchovnej scény na Slovensku. In *Dingir*, 2012, roč. 15, č. 2, s. 42-44. ISSN1212-1371.

ZSILLEOVÁ, M. Je to al-Káida alebo úplne nová ETA? In *SME*, 12. 3. 2004, s. 9. ISSN 13354418.